

**WILHELM VON HUMBOLDT'UN
EĞİTİM ANLAYIŞI, DİLE DAİR DÜŞÜNCELERİ VE
GÜNÜMÜZDE UYGULANABİLİRLİĞİ**

Amine EKİNCİ AKÇA

Yüksek Lisans Tezi

Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. Halil Kumaş

2013

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
ALMANCA ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

WILHELM VON HUMBOLDT'UN
EĞİTİM ANLAYIŞI, DİLE DAİR DÜŞÜNCELERİ VE GÜNÜMÜZDE
UYGULANABİLİRLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Amine EKİNCİ AKÇA

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Halil Kumaş

ERZURUM
HAZİRAN, 2013

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Halil KURMAZ.. danışmanlığında, AMİNE ELİME AYSA.... tarafından hazırlanan “Wilhelm von Humboldt İvi. Çekin Arkayısı. Bile doir. dâsınca le d. v...” başlıklı ^{Görmüde Uygunluklu-İp} çalışma 24. / 06. / 2013.. tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. ..Yakıcı. İller. Çekin. Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Halil KURMAZ.. İmza: ..

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Turgut GÖZEBİ.. İmza: ..

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Özcan ERİKME.. İmza: ..

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.. / .. / ..

Prof. Dr. H.Ahmet KIRKKILIÇ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK ve BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Wilhelm von Humboldt’un Eğitim Anlayışı, Dile Dair Düşünceleri ve Günümüzde Uygulanabilirliği” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

24/06/2013
Amine EKİNCİ AKÇA

ÖN SÖZ

Tez çalışmamda, Alman idealistlerinden sayılan ve adını dünya tarihine altın harflerle yazdıran ünlü düşünür Wilhelm von Humboldt'un eğitim ve dil hakkındaki düşüncelerini ve bunların günümüzdeki uygulanabilirliğini irdeledim.

Sürekli olarak gelişen ve değişen bir dünyaya uyum sağlamaya çalışan bir toplumun mensubu olarak, tez çalışmamda eğitim ve dil mefhumlarını konu edindim. Hikmete ve erdeme gönenen bir ulusa hediye edilebilecek en güzel hediyelerden olan bu iki mefhumu mikro ve makro düzlemdeki ihtiyaç kendisini her geçen gün daha da belirgin kılmaktadır. Küreselleşen bir dünyaya entegre olmak isteyen bir çok millet gibi biz de kendimizi milletler arası arenada göstermek ve söz sahibi olmak istiyoruz. Fakat kanıksanması gereken bir husus var: Milletler, ancak milli kimliklerinin bilincinde olarak milletler arası arenada söz sahibi olabilirler. Çalışmamın böyle bir bilincin inşa edilmesine katkıda bulunmasını ümit ediyorum.

Ülkemizde Humboldt hakkındaki ilk yüksek lisans çalışması olan bu tezin şekillenmesinde emeği geçen danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Halil Kumaş'a, yardımlarını benden esirgemeyen kardeşim Oğuzhan Ekinci'ye ve beni Türkçe tadında eğiten sevgili anne ve babama minnet ve şükranlarımı sunarım.

Erzurum – 2013

Amine EKİNCİ AKÇA

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

WILHELM VON HUMBOLDT'UN EĞİTİM ANLAYIŞI, DİLE DAİR DÜŞÜNCELERİ VE GÜNÜMÜZDE UYGULANABİLİRLİĞİ

Amine EKİNCİ AKÇA

2013, 70 sayfa

Çalışmamda Prusya devletinde diplomat olarak görev yapmış, Prusya eğitim sisteminin reformundan ve dünyaca ünlü Berlin Üniversitesinin kuruluşundan sorumlu, yüksek bir makamda bulunmuş ve 32 dil konuşan Wilhelm von Humboldt'un eğitim ve dil hakkındaki düşüncelerini irdeleyeceğim.

Humboldt'a göre eğitim, bireyi dünya vatandaşı olarak insanlığa ve tabiata karşı duyarlı yetiştirmektir. Kişi, eğitim sayesinde yaşadığı toplumda yüksek bir değere sahip, tutum ve davranış biçimleri gelişmiş bir birey konumuna yükselir. İnsan tekinin eğitim yoluyla kendini gerçekleştirmesi ve temsil etmesi aynı zamanda tüm beşeriyetin ortak idealidir. Bunun için eğitimin engellenmesi insanlık dışıdır ve her bireye kendini gerçekleştirebileceği imkânlar sunulmalıdır ki birey beşeriyet bünyesi içerisinde kendine özgü yerini alabilsin. Bu sebeple eğitimin engellenmesi ya da yeterince dikkate alınmaması tüm insanlığa karşı işlenmiş bir suç ve telafisi mümkün olmayan bir hatadır. Humboldt'un mikro plandaki (bireysel) eğitim ile makro plandaki (beşeriyet) eğitim arasında kurduğu bu bağ, bireyselliğin değer ve kapsamına da yeni bir tanım getirmiştir. Böylece bireysellik ve eğitim gibi kavramlar beşeriyetin ortak hafızasındaki bir anı olmaktan çıkıp dünyada yaşayan her insan için geçerliliğini koruyan, her daim canlı bir etkinliğe dönüşmektedir.

Humboldt'un dil felsefesinin merkezinde de 'insan' vardır ve onun için 'insan ancak dil aracılığıyla insandır' insanın dünyayı benimsemesi ve dünyada kendi yolunu bulması dil aracılığıyla gerçekleşir. Dil, Humboldt için sabit değildir, daima hareket hâlinindedir 'energeia'dır ve aslında sadece insanın canlı olarak konuşmasında yaşar. Humboldt, dilin bu yaratıcı karakterini vurgulayarak dilin salt 'işaret sistemi' olmadığını ve 'milletlerin ruhunun dış görünüşü' olduğu görüşüyle 20. yüzyılın ortalarına kadar, başını Leo Weisberger'in çektiği 'içeriğe yönelik dil bilgisi' kuramcılarını ve günümüzün en ünlü dil felsefecisi olan Naom Chomsky'nin düşüncelerini de etkileyerek kendisinden sonraki bir çok araştırma için ilham kaynağı ve yol gösterici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, üniversite, dil, dil felsefesi, kültür.

ABSTRACT

MASTER THESIS

WILHELM VON HUMBOLDT'S APPROACH TO EDUCATION, THOUGHTS REGARDING LANGUAGE AND THE VIABILITY OF THEM IN THE CURRENT SYSTEM

Amine EKİNCİ AKÇA

2013, 70 page

In this study I will examine opinions of Wilhelm von Humboldt in the area of education and language. He worked in Prussia as diplomat and he was in charge for reforming Prussia's education system as well as with the responsibility of foundation of Berlin University. He had spoken 32 languages and was in a high position in Berlin University at the time when it was found.

Education is a system which can make people sensitive towards humanity and nature according to Humboldt. Individual in a society, in which he/she lives, becomes a subject that has great value and mature behaviour. At the time all human beings' common idea is to become self-confident and represent himself/herself for mankind. In this point of view preventing people to be educated is out of humanity and everybody deserves facilities that keep people can take their special position in humanity. Therefore interrupting education or not paying proper attention to is a crime and a fault against humanity. The Humboldt's relations between education in micro plan (individualism) and education in macro plan (humanity) brought a new meaning to the values and contents of individualism. Through this way terms like individualism and education come out of the beneath of the humanity's common memory and turns into alive event.

Humboldt's philosophy of language puts human in the center as well. Thus human is only human if there is language. It makes mankind to be accepted himself and be found own way in the world. Language is not stable but it always moves. It is 'energeia' and in reality it only lives in human's vivid speech. Humboldt has pointed out the character or the creativity of language and he indicated that language is not a 'gesture system' but also an appearance of the soul of the nations. This thought has led and inspired people like Leo Weisberger, who is one of the leading figures for the theory of the language science of contents, and Naom Chomsky, who is the most famous language philosopher of our times.

Key words: Education, university, language, language philosophy, culture.

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK ve BİLDİRİM SAYFASI	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Yöntem ve Modeli	3
1.3. İlgili Yayın ve Araştırmalar	3

İKİNCİ BÖLÜM

2. WILHELM VON HUMBOLDT'UN BİYOGRAFİSİ.....	5
2.1. Humboldt'un Eserleri:	8

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EĞİTİM NEDİR?	10
3.1. Filozofların Eğitim Hakkındaki Görüşleri	12
3.2. Wilhelm von Humboldt'un Eğitim Hakkındaki Görüşleri	19

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DİL NEDİR?	27
4.1. Filozofların Dil Hakkındaki Düşünceleri	30
4.2.Humboldt'un Dil HakkındakiGörüşleri.....	35
4.2.1.Dilin Analogik Yapısı.....	39
4.2.2. Konuşmak Ve Düşünmek Hakkında	43
4.3. Humboldt'un Düşüncelerinin Günümüzde Uygulanabilirliği	46
SONUÇ.....	52
KAYNAKÇA	57
ÖZGEÇMİŞ.....	63

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Amacı Ve Önemi

19. yüzyılın ortalarından itibaren şekillenen dil felsefesinin konusu dil ile insan varlığı arasındaki ilişkidir. Buna göre, insan dilin hem öznesi hem de nesnesi konumundadır. İnsanı insan yapan başat unsur dildir ve dil, Heidegger'in deyiimiyle, "varlığın evi"dir. Dilin insan için neden önemli olduğuna vurgu yapan ve dil unsurunu derinlemesine inceleyen düşünürlerden olan Humboldt'a göre, insan ancak dil ile insan olur ama dili keşfetmek için de önce insan olmak gereklidir. Yani insan olma ile bir dile sahip olma sadece birarada bulunan şeyler değildirler, bunlar birbirlerini bütünleyen ve geliştiren ikitözdür. Humboldt'un burada vurguladığı iki husustan biri dile sahip olmak, diğeri ise insan olmaktır. Humboldt ömrünü bu iki unsura adanmış, gençlik yıllarından itibaren dil hakkında araştırmalara başlayıp bu konu ile ilgili birçok eser kaleme almıştır. Humboldt, Prusya devletinde maariften sorumlubakanolarak eğitim konusuyula yakından ilgilenmiş ve sorumluluğunu üstlendiği bu yüksek makam sayesinde eğitim hakkındaki düşüncelerini gerçekleştirmiştir.

Araştırmamda Alman idealistlerinden sayılan Wilhelm von Humboldt'un eğitim ve dil kavramları hakkındaki düşüncelerini irdeleyecek ve toplumsal hayatın kendi tarihselliği içindeki devamlılığı için elzem olan eğitim kavramını tahlil etmeye çalışacağım. Eğitim kavramından kastedilen bir öğrenciye herhangi bir mesleğin bilgi ve tekniklerini öğretmek ya da ona gireceği sınavlardaki soruları en kısa sürede nasıl çözebileceği becerisini geliştirecek formüller sunmak veyahut öğrenciye sadece bilgi aktarmak değildir. Eğitim en genel tanımıyla önceden saptanmış esaslara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler sürecidir ve belli bir yaşam biçimini oluşturmak için yapılan tüm faaliyetler bütünüdür. Eğitimin öncelikli amacı insan yetiştirmek, bireyin insanlığını geliştirerek bireyi topluma kazandırmak ve onu kendi kültürel tarihselliği içinde aydın bir geleceğe hazırlamaktır. Eğitim kavramını idealleştiren Humboldt'a göre eğitim, bireyi dünya vatandaşı olarak insanlığa ve tabiata

karşı duyarlı yetiştirmektir. Birey, eğitim sayesinde yaşadığı toplumda yüksek bir değere sahip olur, tutum ve davranış biçimleri gelişmiş bir özne konumuna yükselir ve mensubu olduğu insanlık ailesi içerisinde kendine özgü yerini alır.

Çağımız insanı, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çok hızlı olduğu bir dünyada yaşamakta ve bu gelişmelere ayak uydurabilmek için sürekli etkin olmaya, değişmekte ve gelişmekte olan bu yeni koşullara uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu da ancak ‘içinde yaşanan toplumun arzu ettiği davranışların bireylerde oluşturulması süreci’ olarak tanımlanan eğitim sayesinde gerçekleşmektedir (Çilenti, 1985). Bu nedenle, eğitimin önemi gün geçtikçe artmakta ve kendisine daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Bu durum özellikle gelişmiş devletler için geçerlidir. Bu devletler eğitime daha fazla değer vermekte ve üstlendikleri eğitim hizmetlerini toplumun bütün katmanlarına yaymak için büyük çabalar sarf etmektedirler. Günümüzdeki önemi gittikçe daha fazla idrak edilen başka bir husus da dil kavramıdır. Teknolojik alandaki hızlı gelişmeler sayesinde gittikçe küçülen dünyamızda insanlar arasındaki iletişim-bilişim kolaylaşmış ve yabancı dil bilme gereksinimi daha da belirginleşmiştir. Günümüzde iki ya da daha çok yabancı dil bilmek hem akademik hem de mesleki yaşamda bir ön koşul olarak aranır olmuştur. Yabancı dilin önemini kavramış olan gelişmiş devletler, vatandaşlarına yabancı dil öğrenmeleri için maddi kaynaklar temin etmiş, okul müfredatlarında yabancı dil öğretimini zorunlu kılmışlardır. Bu devletlerin vatandaşları da ülkemizde olduğu gibi kendi bütçelerinin el verdiği oranda özel kurslara gitmek ya da çeşitli yayınları takip etmek suretiyle yabancı dil öğrenme çabası içerisindeyler.

Çalışmamda Humboldt’un eserleri eşliğinde eğitim ve dil kavramlarını irdeleyecek ve insan yetiştirmede bu iki unsurun önem ve mahiyetini belirterek, bu iki unsurun etkinlik alanlarına değineceğim. Zira eğitim ve dil kavramları geçmişten geleceğe doğru sürekliliği olan birer sosyal müesseselerdir. Bu kavramlar bir millet için geçmişten miras kalan duygu, düşünce ve tecrübe birikimlerini ihtiva ederler. Bu iki unsurun nesilden nesile aktarımı bir yandan kendiliğinden gerçekleşirken, diğer yandan da devletin kamusal programlar çerçevesinde gerçekleştirdiği örgün eğitimle olmaktadır. Çalışmamda eğitim ve dil mefhumlarını idealize eden Humboldt’un düşüncelerini irdeleyerek bu kavramların önemine atıfta bulunacağım.

1.2.Araştırmanın Yöntem ve Modeli

Araştırmam genel itibariyle temel araştırmaları kümesine dâhildir.Araştırmam herhangi bir ampirik uygulamaya dönük olmamakla birlikte ele aldığım konuyu anlamaya ve elde ettiğim verileri sağlıklı bir biçimde tamamlamaya yöneliktir. Araştırmam özel olarak da tanıtıcı araştırmalar kümesine dâhildir yani belli bir bilgi kümesinin ilgi duyulan bazı özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma türüdür. Bu tür araştırmaların amacı, araştırılan konunun doğru olarak kavranılması ve gerçek niteliklerinin belirlenmesidir. Bu tür araştırmalarda araştırılan konuya dâhil olan her tür bilgi ve belgenin birer veri olarak kabul edilmesi verilerin fazla olmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle araştırmamda birincil veri kaynaklarını yani Humboldt'un bizatihi kaleme aldığı eserleri ve ikincil veri kaynaklarını yani Humboldt'un eğitim ve dil hakkındaki düşünceleri ile ilgili başkalarınca yazılmış eserler olmak üzere iki farklı veri kaynağına başvuracağım.

Varolan kaynakların analizinde tarama modelini kullanacak, araştırmama konu olan bilgi ve bulguları değiştirme çabası içinde olmadan, bunları tasnif ve tahlil ederek yorumlayıp belli bir sistematik içine yerleştirmeye çalışacağım.

Araştırmamda belgesel kaynak derlemesi yöntemine başvuracağım için araştırmam katkıda bulunacak mevcut kaynakların, kitap ve makalelerin değerlendirilmesi yoluyla veriler elde etmeye çalışacağım. Buradaki kaynaklardan kasıt kitap, makale, gazete, belge, tutanak, anı, mektup ve benzeri yazılı eserlerdir. Araştırmamda bilgileri birincil kaynaklardan yani Humboldt'un kendi eserlerinden elde etmeye öncelik verecek ve ikincil kaynakların çokluğu ve çeşitliliğinden istifade edeceğim.

1.3. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Ülkemizde Humboldt hakkında yapılmış bir çalışma olmadığı için Humboldt'un eğitim ve dil anlayışına dair olan kısımlarla ilgili Almanca kaynaklardan yararlandım.Humboldt'un kendi eserlerinden ve Humboldt hakkında yapılmış çalışmalardan istifade ettim. Humboldt, eserlerini kaleme alırken anlaşılması zor, ağır

bir dil kullanmıştır. Bunun için Humboldt’un eserlerinden alıntı yaparken önce orijinal metni alıntılamayı ve altına da köşeli parantez içerisinde kendi tercüme metnini yazmayı tercih ettim. Böylelikle yanlış anlaşılmaların ve eksik tercümelerin önüne geçmeye çalıştım.

İKİNCİ BÖLÜM

2. WILHELM VON HUMBOLDT'UN BİYOGRAFİSİ

Wilhelm von Humboldt, dedesi Prusya krallığında yüksek askeri mevkilerde görev yapmış ve kral tarafından asaletunvanıyla taltif edilmiş bir ailenin mensubu olarak 22 Haziran 1767 yılında Postdam'da dünyaya gelmiştir. Prusya kralının haznedarı olarak görevde bulunmuş olan Humboldt'un babası, 1766 yılında, büyük bir variyete sahip dul bir asilzade olan Elisabeth von Holwed ile evlenmiştir(Borsche, 1990, 20). Bu evlilikten *Wilhelm* ve iki yaş küçük kardeşi *Alexander* dünyaya gelmiştir. Berlin'deki Tegel şatosunda kendilerine ve çocuklarına müreffeh bir yaşam alanı oluşturan aile, çocuklarını devlet okullarına yollamayıp çocuklarının kendi şatolarında devrin en iyi öğretmenleri (Joachim Heinrich Campe, Johann Jacob Engel, Gottlob Johann Christian Kunth) tarafından yetiştirilmelerini sağlamışlardır(Borsche, 1990, 23).

Hukuk, iktisat, istatistik ve felsefe gibi farklı bilim dallarında eğitim gören Wilhelm von Humboldt, 13 yaşında Eski Yunanca, Latince ve Fransızcaya vakıf ve devrin önde gelen edebiyatçılarının eserleriyle tanışmıştır. Ailenin çocuklarını iyi yetiştirmelerinin temel sebebi, çocuklarının ileriki yıllarda devletin önemli mevkilerinde görevler alacak bir donanımına sahip olmalarını istemeleridir. Ailesinin öngördüğü şekilde Frankfurt Üniversitesi Hukuk Fakültesine 1787 yılında kaydını yaptırmış olan *Wilhelm*, bir dönem okuduktan sonra bu okuldan kaydını sildirmiş ve bir sonraki dönem, 1788 yılında, Göttingen Ünivesitesinde Felsefe, Tarih ve Dilbilim dallarında öğrenim görmeye başlamıştır.

1788-1789 yılları arasında yurt içine ve başta Paris olmak üzere yurtdışına bir çok seyahate çıkmış olan Humboldt 1789 yılında Waimar'da devrin en ünlü Alman edebiyatçıları sayılan *Friedrich Schiller* ve *Johann Wolfgang von Goethe* ile tanışmıştır. Üniversiteyi başarıyla bitirdikten sonra 29 Haziran 1791 yılında Erfurt'taki Göttingen Üniversitesinde tanışıp nişanlandığı Caroline von Dacheröden ile evlenmiştir. Evlendikten sonra kendisini ilim öğrenmeye adanmış Humboldt 1793

yılında, Antik Yunan kültüründen esinlendiği, ilk kitabını kaleme almıştır.

1794-1797 yılları arasında arkadaşı *Schiller*'e yakın olabilmek için Jena'ya taşınan Humboldt, burada *Schiller* ve *Goethe* ile olan dostluklarını pekiştirmiş ve Alman klasikleri arasında yerini almıştır. Humboldt, annesinin vefatından sonra Berlin Tegel'e, ailesinin malikânesinetaşınmış ve ekonomik kaygılardan uzak bir şekilde bilimsel hayatını devam ettirmiştir. Kısa bir süre sonra dört yıl sürecek olan uzun bir yolculuğa çıkan Humboldt, Paris'e ve İspanya'ya giderek burada felsefe ve dilbilim çalışmalarına devam etmiştir.

1801 yılında Prusya devletinin ataşesi (*Legationsrat*) olarak Roma'ya gelip burada diplomatik görevine başlayan Humboldt, Roma'ya büyük bir hayranlık duymuş ve burada devrin önemli isimleriyle tanışma fırsatı bulmuştur. İkinci Kolombus olarak ün yapmış olan kardeşi *Alexander von Humboldt*, 1805 yılında Amerika gezisinden geri dönerek ağabeyi Humboldt'u Roma'da ziyaret etmiştir. Humboldt, ataşelik görevini 1808 yılına kadar sürdürmüş, 1808 yılının Ekim ayında Prusya'ya geri dönüp kültür ve maariften sorumlu bakan olarak Prusya eğitim devrimleri diye bilinen süreçte kendi adından söz ettirmeyi başarmıştır.

Fransız İhtilâli'nin halkta uyandırdığı özgürlük istemine cevap verebilmek ve Napolyon'un yükselen gücü karşısında Alman ulusal birliğini sağlamlaştırmak için eğitim alanında reformlar gerçekleştiren Prusya devleti, eğitim alanındaki bu reformları gerçekleştirmesi için Wilhelm von Humboldt'u görevlendirmiştir. İlk, orta ve lise öğretimlerinin yanı sıra üniversite öğretimine de bir dizi reform getiren Humboldt, eğitim alanındaki yeni hümanizm (*Neuhumanismus*) akımının temellerini atmış ve Antik Çağ'ın, bilhassa Eski Yunanca ve Latincenin, eğitim sisteminde yerini almasını sağlamıştır. Humboldt'un yaptığı bu reformlar ile Alman eğitim hayatına getirdiği en önemli yenilikler şunlardır:

1) Öğretmenlik sınavları (*Lehramtexamens*): Günümüz Almanya'sında hâlâ geçerli olan ve öğretmen adaylarının yetkinlik belgesini aldıkları sınavdır.

2) Lise bitirme sınavı (*Abiturprüfung*): Günümüz Almanya'sında hâlâ geçerli olan ve lise diploması almak için girilen sınavdır.

3) Öğretmenlerin ders plân çizelgeleri (*Plan der Unterrichtsverfassung*): Öğretmenlerin ders işleme plânlarını belgeleyen çizelge.

4) Humboldt'un reform eserlerinden birisi de 1810 yılında açılan *Berlin Üniversitesi*dir. Berlin Üniversitesi Humboldt'un ölümünden sonra Berlin Wilhelm von Humboldt Üniversitesi olarak adlandırılmıştır.

Bürokrasi dünyasındaki işlerin istediği gibi gitmediğini gören Humboldt, 1810 yılında bu görevinden ayrılarak kralın özel bakanı ve elçisi (*Außerordentlicher Gesandte und bevollmächtigter Minister*) sıfatıyla Viyana'da yeni görevine başlamıştır. (Geier, 2009, 269) Viyana'da devrin en önemli siyasi figürlerinden olan *Klemens Wenzel Lothar von Metternich* ile tanışan Humboldt, 1813 yılında Prusya devletini Prag Barış Konferansı'nda (*Friedenskongress von Prag, 12. Haziran- 10. Ağustos 1813*) ve Viyana Kongresi'nde (*Wiener Kongress, 18. Eylül 1814- 9. Haziran 1815*) temsil ederek bürokratik kariyerinin doruğuna ulaşır. Avrupa'nın yeniden şekillenmesinde büyük öneme sahip olan bu kongrelerde Metternich ile anlaşmazlığı sebebiyle bu görevinden ayrılıp Londra Büyükelçisi olarak Londra'ya tayin edilir. 1819 yılına kadar bu görevde bulunan Humboldt, daha sonra Frankfurt'a gelerek içişlerinden sorumlu bakan (*Ministeramt für ständische Angelegenheiten*) olarak görev yapar. Liberal bir dünya görüşüne sahip olan Humboldt, görüş farklılıkları sebebiyle diğer bakanlarla anlaşmazlıklar yaşar ve 31 Aralık 1819 yılında bu görevinden ayrılmak zorunda kalarak 51 yaşında bürokratik kariyerine son verir.

Ailesinin Tegel'deki şatosuna çekilen Humboldt, burada sanat ve bilim faaliyetlerine devam etmiştir. Şatoda kendisine ait bir sanat müzesi oluşturan Humboldt böylelikle Prusya devletinin ilk Antik Çağ müzesini kurmuş olur. 1825 yılında Sanatseverler Derneği'ni (*Verein der Kunstfreunde*) kuran Humboldt, Prusya devletinde kültür- sanat ve müzecilik faaliyetleriyle de adından çokça söz ettirmiş ve bu çalışmalarından dolayı kral tarafından birçok ödüle layık görülmüştür.

1829 yılında eşi Caroline'i kaybettikten sonra dış dünyayla olan irtibatını azaltan Humboldt, yakalandığı elim parkinson hastalığının pençesinde münzevi bir hayatı tercih etmiş ve 8 Nisan 1835 tarihinde hayata gözlerini yummuştur.

2.1. Humboldt's Eserleri:

1. Über Denken und Sprechen, 1795
2. Über die Natur der Sprache im allgemeinen, In: Latinum und Hellas, 1806
3. Einleitung in das gesamte Sprachstudium, 1810
4. Berichtigungen und Zusätze zum 1. Abschnitt des 2. Bandes des Mithridates über die Cantabrische oder Baskische Sprache, 1811
5. Über die Sprachverwandschaft, 1812-1814
6. Essai sur les langues du nouveau Continent, 1812
7. Über das vergleichende Sprachstudium in Beziehung auf die verschiedenen Epochen der Sprachentwicklung, 1820
8. Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens mittelst der Vaskischen Sprache, 1820-1821
9. Versuch einer Analyse der Mexikanischen Sprache, 1821
10. Über den Einfluss des verschiedenen Charakters der Sprachen auf Literatur und Geistesbildung, 1821
11. Über das Entstehen der grammatischen Formen, und ihren Einfluss auf die Ideenentwicklung, 1821
12. Über die allgemeinsten Grundzüge der Wortbetonung mit besonderer Rücksicht auf die griechische Akzentlehre, 1821
13. Über die in der Sanskrit-Sprache durch die Suffixa *twā* und *ya* gebildeten Verbalformen, 1822
14. Über den Nationalcharakter der Sprachen, 1822
15. Inwiefern lässt sich der ehemalige Kulturzustand der eingeborenen Völker Amerikas aus den Überresten ihrer Sprachen beurteilen?, 1823
16. Über den Zusammenhang der Schrift mit der Sprache, 1824
17. Über die Buchstabenschrift und ihren Zusammenhang mit dem Sprachbau, 1824
18. Notice d'une grammaire japonaise imprimée à Mexico, 1825
19. Lettre à Monsieur Abel-Remusat, sur la nature des formes grammaticales en général, et sur le génie de la langue Chinoise en particulier, 1825-1826

- 20.Über den grammatischen Bau der Chinesischen Sprache, 1826
- 21.Untersuchungen über die amerikanischen Sprachen, 1826
- 22.Grundzüge des allgemeinen Sprachtypus, 1826
- 23.Über den Dualis, 1827
- 24.Memorie sur la separation des mots dans les textes sanscrits, 1827
- 25.Über die Sprachen der Südseeinseln, 1827
- 26.Über die Verwandtschaft der griechischen Plusquamperfektum, der reduplizierenden Aoriste und der attischen Perfekta mit einer sanskritischen Tempusbildung, 1828
- 27.An Essay on the best Means of ascertaining the Affinities of Oriental Languages, 1828
- 28.Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues, 1827-1829
- 29.Über die Verwandtschaft der Ortsadverbien mit dem Pronomen in einigen Sprachen, 1829
- 30.Von dem grammatischen Bau der Sprachen, 1827-1829
- 31.Lettre a Monsieur Jacquet sur les alphabets de la Polynesie Asiatique, 1831
- 32.Über die Kawi-Sprache auf der Insel Java, nebst einer Einleitung über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts, 1830-1835

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EĞİTİM NEDİR?

Eğitim kavramı farklı bilimlerde farklı şekillerde ele alınmış ve yorumlanmıştır. En kısa bir tanımlamayla eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve amaçlı olarak istenilen değişiklikleri meydana getirme sürecidir. Sosyologlar ve sosyal yöne ağırlık veren eğitimciler, eğitim kavramını bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü kavrayarak sosyalleşmesi, toplumu benimsemesi ve topluma katılımını artırması için gerekli olan donanımın kazandırılması olarak tanımlamaktadırlar. Psikoloji bilimine göre ise eğitim, bireyin içindeki yetenekleri, arzuları ve ilgileri geliştirerek en üst düzeye çıkarmak ve çevre imkanlarını kullanarak kendisini daha donanımlı hâle getirerek kendi içindeki ‘potans’ını kullanabilmesidir. Ekonomi bilimindeki tanımlamalarda ise eğitim bir yatırım ve üretim işidir. Ekonomik olarak eldeki bilgisiz ve yetişmemiş insan malzemesini işleyerek birer kalifiyeli işgücüne dönüştürmek olarak tanımlanmaktadır (Ergün, 1999, 8).

Her devirde, her insan toplumunda ve her bilim disiplinde varolan ve tartışılan eğitimin konusu, eğitime muhtaç olan ve gelişime açık olan insandır. Eğitim vasıtasıyla insan yatkınlıklarını büyütebilir ve olumlu yönde destekleyebilir. Bunu gerçekleştirirken kişinin gelişimine uygun bir çevre ve ortam gerekmektedir. Kişi uygun bir çevrede yabancı bir yardıma ihtiyaç duymadan kendi biyolojik ve sosyal varlığını gerçekleştirebilir ve kendi şahsiyetini ortaya koyabilir (Ergün, 1999, 8-10).

Eğitimi konu alan eğitimbilim, oluş hâlinde olan, gelişen ve değişen insan tekininin etkilenebilirliğinden yararlanarak onun davranışlarını istediği gibi düzenlemek ve değiştirmek istemektedir. Eğitim, pek çok düşünür ve bu alanda kendisini geliştirmiş olan eğitimciler tarafından değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

Realizmi temel alan *Good’a* göre eğitim, kişinin toplumsal ve kişisel yeteneklerinin geliştirilmesi için seçilmiş ve denetlenmiş bir çevreyi kapsayan

toplumsal bir süreçtir (Good, 1959, 145). Tyler'a göre eğitim, kişinin davranış örüntülerini değiştirme sürecidir(Tyler, 1950, 4). Ertürk ise eğitimi bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik davranış değiştirme süreci olarak ele almıştır (Ertürk, 1972, 12). Cemal Yıldırım'a göre eğitim, insan davranışlarında bilgi, beceri, anlayış, ilgi, tavır, karakter vesaire önemli sayılan kişilik nitelikleri yönünden belli değişimler sağlamak amacıyla yürütülen düzenli bir etkileşimdir. Burada öne çıkan unsur eğitimin kişinin karakterini etkileyen bir özelliğe sahip olmasıdır(Yıldırım, 1983, 12).

Diğer bir Türk eğitimcisi olan Durmuş Ali Özçelik'e göre ise eğitim, kişinin davranışlarında, kendi yaşamından elde ettiği deneyimlerle istendik yönde ve hedeflenen bir dereceye kadar kalıcı değişimler meydana getirme sürecidir. Özçelik'in burada üstünde durduğu ve onun tanımını diğer tanımlardan farklı kılan özellik, eğitimin kalıcı değişimler meydana getirmesidir(Özçelik, 1981, 3).Tyler ve Ertürk'e benzer bir tanım geliştiren Fidan'a göre ise eğitim, kişileri belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir. Fidan'ın tanımlamasında öne çıkan temel özellik eğitimin kişide amaçlanan belli davranışları gerçekleştirmesidir(Fidan, 1986, 6).

Yukarıdaki tanımlamalarda vurgulanan unsurları bünyesinde toplayan ve eğitim konusunda kapsamlı bir tanım geliştiren Cevat Alkan ise eğitimi, davranış değişikliği, bireyin belirli hedefler yönünde maksatlı olarak kendi yaşantıları yoluyla davranışlarını değiştirmesi, kişinin yeteneklerini çeşitli yönlerden birey ve toplum için uygun ve dengeli olarak geliştirmesi olarak tanımlamıştır (Alkan, 1980, 4).

Yukarıda belirtilen tanımlardan yola çıkılarak eğitim kavramının tanımlanmasında şu özelliklerinin bulunduğunu söyleyebiliriz:

1. Nesne (obje) olarak insanın konu edilmesi,
2. Nesnenin hâlihazırdaki durumunun yetersiz kabul edilmesi,
3. Nesnenin istendik yönde değiştirilmek istenmesi yani belirli bir amaca uygun olarak kişinin eğitilmesi,
4. Bu iş için çevrenin değiştirilmesi yani tutarlı araç- gereç stratejisi, yöntem ve teknik vb. gibi uyarıcıların devreye sokulması,

5. Nesnenin yani eğitim alan kişinin istendik davranışları (hedefleri) kazanıp kazanmadığının kontrol edilmesi gerekmektedir. Eğitim alan kişi bu hedeflere ulaşip istenilen davranışları kazandıysa araç-gereç, strateji, yöntem ve teknik gibi uyarıcılar sayesinde kişinin bu davranışlarını muhafaza etmesine dikkat edilmelidir. Şayet kişi istenilen davranışları kazanmadıysa, eğitim alan kişinin istenilen hedeflere ulaşması için davranışlarının onarılması, yenilenmesi, eksiklerinin tamamlaması ve yanlışlarının düzeltilmesi gibi işlemlere başvurulması gerekmektedir(Sönmez, 1994, 39).

Tüm bu görüşlerin ve verilerin ışığında eğitim, ortamın uygun hâle getirilmesiyoluyula kişinin davranışlarını istendik yönde değiştirme ve değerlendirme süreci olarak tanımlanabilir. Eğitim, insanı kültürel hayata hazırlayan tüm sosyal süreçleri içerir. İnsan türü, biyolojik olarak diğer canlı organizmalar gibi ürer. Biyolojik üreme, yani biyolojik olarak ortaya çıkma ile kültürel üreme farklı şeylerdir. Yaşayan ve bir kültürü paylaşan henüz tam olarak sosyalleşmemiş bir insan derece derece bir kültürün üyesi ve alıcısı hâline gelir. Kişiler ve sosyal kurumlar gencin kültürleşme süreci için gereklidirler. Kişi, çocuklukta başka kişilerle birlikte yaşarken onlarla nasıl ilişki kuracağını öğrenir, onların tavırlarını, davranışlarını ve dillerini örnek alır(Gutek, 2001, 5).Eğitim kuramcıları ve filozoflar insanların ve toplumların etkileşimlerinin eğitsel rolünü artık kabul ederken insan potansiyeline katkıda bulunan sosyal düzenin ana hatlarını belirlemeye çalışmaktadır. Çalışmamın devamında Humboldt'a kadar gelen filozofların eğitim hakkındaki düşüncelerini irdeleyecek ve sonra Humboldt'un görüşlerini tartışacağım.

3.1. Filozofların Eğitim Hakkındaki Görüşleri

Eğitim hakkında düşünen, bu konuda araştırma yapan ve hatta belli bir eğitim sistemi kurmaya çalışan her kişi felsefeye başvurmak zorundadır. Felsefe bir ölçütler takımı sunması sebebiyle araştırmacılara yol göstermekte ve felsefeden elde edilen ölçütler takımı, eğitim sisteminin ve öğelerinin arasındaki iç tutarlılığın gerçekleşmesini sağlayabilmektedir(Gutek, 2001, 54).Temel alınan eğitim sisteminin işleyip işlemediğini, sınama durumlarının düzenlenip düzenlenmediğini denetlemede felsefeye başvurulmalıdır. Eğitim çok değişkenli kuramsal ve deneysel bir bilim olduğu için birçok bilimle (psikoloji, sosyoloji, ekonomi, genetik, matematik vb.) bağlantılıdır.

Bu farklı disiplinlerin bilgi ve yöntemleri arasındaki bağ ve bütünlük ancak felsefe ile sağlanabilir. Çünkü felsefe, gerçeği bütünüyle temellendirmeye dayalı bir bağ kurma çabasıdır (Gutek, 2001, 59).

İlk Çağ’larda eğitim, politikanın içinde görülüyordu. Eğitim ve politika, felsefenin ana konularındandı. Fakat Yeni Çağ ile birlikte insan teki her yönden politikanın konusu olmaktan kurtularak sadece vatandaş olarak politikayı ilgilendirmeye başladı. Felsefedeki politika ve eğitimin birbirlerinden ayrıldıktan sonra İ.Kant, J.Fr. Herbart, F.D.E Schleiermacher, Wilhelm von Humboldt gibi düşünürler eğitim kavramını felsefenin içinde düşünürler. Ancak Herbart akımına mensup düşünürler eğitim ile felsefeyi birbirinden ayırdılar. W.Dilthey ve arkadaşları eğitimi bir ‘eğitim bilimi’ hâline getirirken, H.Nohl gibi düşünürler eğitimi bağımsız bir bilim hâline getirdi(Ergün, 1999, 12).

Yakın Çağ’da, felsefeden kopma ve bağımsızlaşma sırasında eğitim kavramı daha çok tecrübî bir bilim olarak ele alınmıştır. J. Locke ve J.J. Rousseau gibi düşünürler eğitimi tecrübî araştırma olarak kavramışlardır. İ.Kant ise eğitimi daha çok tecrübî bir antropoloji olarak anlamlandırarak eğitimi pratik felsefeye dâhil etmiştir. Yeni Çağ ile birlikte felsefeden bağımsızlaşan ve normatif eğitime zıt giden eğitim anlayışında bir duraksama yaşandı. W. Dilthey ve öğrencilerinin kültür ve toplumbilime dayanan eğitim anlayışları ile İ.Kant ve K. Marx’ın takipçilerinden olan J. Habermas, K. Popper, H. Albert, W. Brezinka, P.M. Roeder v.s. tekrar eğitimin felsefesi üzerinde düşünmeye ve tartışmaya başladılar. Eğitim kavramının felsefe tarihi boyunca katettiği mesafeyi genel bir bakış açısıyla değerlendirdikten sonra kronolojik olarak bu serüveni detaylıca inceleyelim(Ergün, 1999, 13).

Eğitim konusu Antik Yunan’dan beri birçok filozof tarafından işlenmiştir. Atina şehir-devletinde kendilerini filozof olarak tanımlayan **Sofist**’ler (bilgeler) sahip oldukları bilgeliği, bu gezgin filozoflar grubu daha çok dile yönelmiştir, hitabet (retorik) sanatını, para karşılığında öğreterek geçimlerini idame ettirmişlerdir.

Sofistler ile aynı zaman dilimi içerisinde yaşayan ve eğitim konusunu ele alan İlk Çağ’ın en önemli düşünürlerinden biri de **Sokrates**’tir. Gerçeklik, bilgi ve insan doğasına ilişkin temel sorunlarla uğraşmış, bilgi anlayışı bakımından Sofistlere

muhalefet etmiş olan Sokrates tüm insanlığı yönlendiren evrensel ilkeler olduğuna ve insanın ruhunda herkes için geçerli olan doğrular saklı olduğuna inanır(Gutek, 2001, 16).Bu doğrular ancak felsefe yaparak yani üzerinde durulup düşünülerek ortaya çıkarılabilir. Bu anlayışa uygun olarak Sokrates, çevresine topladığı gençlerle doğruluk, iyilik, cesaret gibi kavramları tartışarak gençliği eğitme görevini ömrünün sonuna kadar sürdürmüştür. Sokrates ile Sofistler arasındaki temel karşıtlık, eğitimde hep varolan temel bir soruna ilişkindir. Sofistler, ahlaki ilkelerin yer, zaman ve şartlar bakımından göreceli olduğunu ileri sürerler, başka deyişle ahlaksal açıdan doğru olarak nitelenen bir davranışın doğruluğu ,değişen şartlara göre değişir. Sokrates ise bu görüşe karşı çıkar, ona göre; doğru, iyi, güzel gibi ahlaksal formlar dünyanın her tarafında aynı genel-geçerliliğe sahiptir. Sokrates, insanların ahlak açısından mükemmel bir yaşam şekli seçmeleri gerektiğini savunur. Sokrates, sofistlerin uzmanlık eğitim anlayışından ziyade, insan olarak her kişinin ihtiyaç duyduğu bilgileri öğretmeyi hedefleyen bir eğitimi ileri sürer ve akla uygun davranan ahlakî açıdan mükemmel insanların yetiştirilmesini hedefler (Gutek, 2001,17).

Sokrates'in öğrencisi ve Batı düşüncesindeki felsefi idealizmin kurucusu olan **Platon** eğitim konusuna değinmiş ve eğitimle ilgili görüşlerini '*Devlet*' ve '*Kanunlar*' adlı eserlerinde işlemiştir. Platon'a göre halkın tümünün eğitime ihtiyacı yoktur; alt tabakada bulunan köylüler, işçiler ve zanaatkârlar için eğitim gerekmemektedir. Eğitim, sadece devletin üst kademelerini oluşturan askerler (bekçiler) ve yöneticiler (idareciler) için gereklidir. Burada Platon'un eğitimden kastettiği, felsefe eğitimi, meslek eğitimi, beden eğitimi, karakter eğitimi ve estetik eğitiminden oluşmaktadır. Bunlardan felsefe eğitimi birey için en gerekli olan eğitim türüdür ve bir idarecinin elli yaşına kadar yukarıdaki eğitim basamaklarını geçmesi gerektiğini öngörür.

HocasıSokrates gibi Platon da Sofistlerin savunduklarıgörelilik (rölativizm) düşüncelerine, etik davranışın duruma göre belirlenmesi ve eğitimin meslek ya da öğretimi olarak uygulanması olgularına karşı çıkmıştır. Platon'a göre kişinin davranışları güzellik, iyilik ve doğruluk gibi ideal ve evrensel kavramlara uygunluğu sayesinde iyi ve saygıdeğer nitelikleri taşıyabilir. Platon'a göre eğitim, ruhu iyiye (Tanrı, Demiurge, İdea) çevirme ve böylece en kolay, en doğru ve şaşmaz yolu bulma sanatıdır. Platon'a göre hiçbir insan isteyerek kötü değildir, kötülük yapan insan ya

yanlış bedensel alışkanlıklar ya da aptalca bir eğitim ve yetiştirilme sebebiyle kötü olmaktadır. Çünkü ruh üç parçadan oluşmaktadır: akılsal parça (to logistikon), yürekli ya da canlı parça (to tumoeides) ve iştahsal parça (to epitumetikov). Yine Platon'a göre tüm yurttaşlar aynı topraktan doğdukları için kardeşirler, fakat Tanrı her yurttaşın mayasını üç ayrı cevherden yaratmıştır:

1. Altın cevherliler: Toplum önderleri, yöneticiler.
2. Gümüş cevherliler: Yardımcılar, koruyucular yani bekçiler.
3. Demir ve tunç cevherliler: Çiftçiler, işçiler ve üreticiler.

Platon'a göre altın cevherlilerde akılsal parça, gümüş cevherlilerde yürekli parça, demir ve tunç cevherlilerde ise iştahsal parça baskındır. Bunun için Platon, bütün insanlar değil ancak akılsal parçasıyla yürekli parçası fazla olanlar eğitilmelidir. Bu sınıflara dâhil olan kadın ve erkeklerin hepsi eğitim sürecine alınmalıdır. Platon için akılsal parçası fazla olanlar devleti yönetmeli ve yürekli parçası fazla olanlar ise devleti korumalıdır. Eğitim bu iki sınıf içindir, demir ve tunç cevherliler için eğitim gerekmez. Devlet aygıtı, insanların bu yönlerini göz önünde bulundurarak her bir yurttaşın yaratılışına uygun olarak görev ve sorumluluk verilirse doğru devlet olur. Akılsal parçası fazla olanlar devleti yönetmelidirler, ancak bu sınıfa mensup olan insanlar idea'ya (gerçek âleme) ve doğru bilgiye ulaşabilir. Bunlar ise yalnız filozoflardır. Eğitim felsefesini böyle temellendiren Platon'a göre 'Ya filozoflar kral ya da krallar filozof olmalıdır(Sönmez, 1998, 77,78).

Platon'un öğrencisi olan ve tüm dünyaca ünlü Antik Yunan kralı Büyük İskender'in hocası olarak tanınan **Aristoteles** eğitimle ilgili görüşlerine '*Nikomakhos Ahlak*' ve '*Politika*' adlı eserlerinde genişçe yer vermiştir. Aristoteles'e göre insanın ikili bir (düel) yapısı vardır; insan maddi bir bedenden ve maddi olmayan bir ruhtan, zihinden meydana gelmektedir. Varlık hiyerarşisinde insandan aşağıda bulunan hayvanlar gibi insan da hayatını devam ettirebilmek için bir takım iştahlara ve fiziksel ihtiyaçlara gereksinim duyar. Hayvandan farklı olarak sahip olduğu akıl veya zihin insana düşünme gücü kazandırır. Doğru bir şekilde eğitilmiş insan, aklını ahlaklı bir şekilde hareket etmek ve siyasal davranışlarını doğru yönlendirmek için kullanır (Gutek, 2001, 38). Bunun için Aristoteles'e göre eğitimin toplumsal ve bireysel olmak

üzere iki boyutu vardır. Eğitimin başat görevi sosyal bir varlık olan insanı, bilgili ve erdemli bir üye olarak içinde yaşadığı topluma kazandırmaktır. Aristoteles eğitim sayesinde insanın mutlu olabileceğini vurgular. Çünkü eğitim, insanın aklı (*logos*) ile duygularını (*pathos*) bir dengeye oturtmasını sağlar. Eğitim sayesinde zihinsel erdemler (bilgelik, bilim, estetik, güzel sanatlar, pratik kavrayış gibi) ile ahlaksal erdemler (cesaret, cömertlik, hakseverlik, ölçülülük gibi) belli bir senteze ulaşmaktadır. Zihinsel erdemler ‘*açıklamalar*’ yoluyla oluşurken, ahlaksal erdemler de ‘*alıştırmalar*’ yoluyla oluşurlar. Aristoteles, insan tekinin eğitim sayesinde bu iki erdemi sentezlemeyi becerdiği oranda mutlu olacağını savunur. Aristoteles, devletle alakalı fikirlerinde, eğitimin daha merkezi bir konumda olduğunu belirtmiştir. Ona göre devletin varlığını devam ettirebilmesi için insanların yasalara uygun hareket etmeleri gerekmektedir. Bunun yolu da insanları eğitmekten geçmektedir; eğer insanlar yasalara uygun eğitilmezlerse, yasaların varlığı anlamını yitirecek ve devletin bekası tehlikeye girecektir. Bunun için devlet, gençleri yasalara uygun bir biçimde eğiterek gençlere toplum için elzem olan sosyal ve ahlaki erdemleri kazandırmalıdır. Tabii devlet bu eğitim faaliyetlerini yerine getirirken bireysel farklılıkları da göz önünde bulundurarak bu temel eğitimleri yedi ila yirmibeş yaş arasında halkına vermelidir.

Batı dünyasında eğitim hakkında önemli fikirler beyan etmiş bir başka düşünür de **John Lock’tur**. 18. yüzyıl aydınlanmasının öncülerinden sayılan Locke’a göre, yaşamın her alanında kılavuz yapılması gereken unsur akıldır. İnsan, aklı (bilgi) sayesinde gelenek ve otoritenin baskılarından kurtularak özgürleşebilir. Locke’a göre insan zihni başlangıçtan (doğuştan) itibaren üzerinde hiçbir şey yazılmamış boş bir sayfa (tabula rasa) gibidir (Locke, 1960, 32). İnsan doğuştan bu boşluğu doldurmaya yani öğrenmeye, bilgi edinmeye yatkın bir yapıdadır ve her deneyim, algı, bu levha üzerinde bir çizik, bir iz oluşturur. Bu izleri oluşturan düşünceler basit veya karmaşık olabilir, karmaşık olanlarda karşılaştırma, soyutlama ve hatırlama gibi zihinsel yetiler kullanılır (Gutek, 2001, 76).

Locke’a göre insanın ileriki yaşlarında iyi ya da kötü biri olmasının, aldığı eğitimle doğrudan bir ilgisi vardır. Bunun için Locke, insanlar arasındaki zihinsel ve ahlaksal farklılıkları onların aldıkları eğitime indirger. Bu anlayışla çocuklara erken yaşlardan itibaren eğitim verilmesini, eğitim sayesinde çocuğun bireysel yapısının

oluşturulması gerektiğini vurgulayan Locke, verilecek bu eğitimin de tecrübeye (ampirik) ve doğaya dayandırılması gerektiğini belirtir. ‘Eğitim Üzerine’ adlı yapıtında bu görüşlerinin yanısıra beden eğitimi, ahlak eğitimi, zihinsel ve ruhsal eğitimi de işlemiştir (Aytaç, 1972, 169). Locke’un kuramı değişmez ilkelere dayanan otorite ve geleneklerin mükemmelliğini reddeder. Onun ampirizminde temeldeki olgu bilimsel yöntemin kullanımındır. Locke, düşünceler gibi insan karakterinin de doğuştan olmayıp sonradan deneyimlerle, yaşantılarla biçim kazandığını ileri sürer. Ona göre doğuştan düşünceler yoktur, farklı insanların düşünsel yetileri de farklıdır.

1693 yılında yayımladığı ve İngiliz gençlerinin eğitimine yönelik bir rehber olan, “*Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler*” (*Some Thoughts Concerning Education*) adlı eserinde Locke eğitimin dört temel amacından söz etmektedir: Eğitimin ilk amacı doğruluktur ve bu amaç kişiyi bencilleştiren içgüdüsel davranışlarına engel olan olguları içerir. Eğitimin ikinci amacı ise akıldır. Akıl kişiye işlerini başarıyla yapabilme ve sağduyulu olabilme becerisini kazandırır. Eğitimin üçüncü amacı ise iyi bir terbiyedir. Kişi aldığı terbiye sayesinde kendisini sosyal yaşamda konumlandırır ve kendisine bir yer edinir. Locke’a göre eğitimin en son amacı ve içeriği, kişiye ahlak, siyaset, hükümet, sivil toplum, kanun, hükümet ve tarih konularında bir öğretim vermektir (Guttek, 2001, 190).

Locke’tan esinlenen ve devrin en önemli düşünürlerinden olan **J.J. Rousseau** ‘Emilè yahut Terbiye’ adlı eserinde Emilè isimli çocuğunu evleninceye kadar yani 21 yaşına kadar nasıl eğiteceğinin felsefesini yapar ve insanlığa çocuk eğitimi alanında ilk büyük eğitim felsefesi örneğini kazandırır (Rousseau, 1996,9). Rousseau da Locke gibi, insanın doğuştan işlenmemiş temiz bir sayfa olduğunu kabul eder ve eğitimin asli gayesinin bir çocuğun yetişmesinde ve şekillenmesine katkıda bulunması gerektiğini savunur. Bir eğitim romanı olarak da okunabilecek eserinde Rousseau ,eğitim felsefesinin önemli kavramları olan menfi eğitim, tedricilik, olgunlaşma, tecrübeyle öğrenme gibi kavramları kullanarak sonraki çağlarda da kullanılan kavram dünyasına katkıda bulunur.

Rousseau’nun ‘*İtirafı*’ ve ‘*Emile*’de özgürlüğün savunucusu olduğu görülür. Zorlayıcı öğretmenin otoritesini reddeder; otoriter kişilerle sık sık uğraştığı için

genelde bu tiplerden kaçınmıştır. Onun '*Emile*'deki tiplemesinde öğretmenler öğrenciyle birlikte öğrenen özgür bireylerdir. Rousseau'nun siyaset ve eğitim felsefesinin merkezini insanın karakterinin doğaya göre biçimlenmesi gerektiğine olan inancı oluşturur (Gutek, 2001, 76).

Eğitici bir eser olan *Emile*'de doğal bir eğitim sürecinde olan bir erkek çocuğun karakteri sevgi eğilimiyle biçimlenip öyle gelişiyor ki bencilliğe yol açan toplumsal istek ve hırsları aşıp onlara direnir hâle gelebiliyor. Rousseau, *Emile*'nin sosyal yaşamdan yoksun kırsal bir ortamda ve doğal bir şekilde gelişmesini konu edinir. Bunu yaparken natüralizmle ilerici bir eğitime dayalı eğitim reformunu etkilemiş olan şu düşüncelerini ortaya koyar:

1. İnsanın zenginleşip gelişmesi için en iyi dönem olan çocukluk döneminde eğitime başlanılmalıdır.
2. Doğal özelliklerle donanmış bir çevrede yapılan eğitimin amacı kız ya da erkek çocukların meraklarını uyandırarak onları düşünmeye ve öğrenmeye hazır hâle getirilmelidir.
3. Rahat ve özgür bir ortamda eğitim gören çocuklar tercihlerinde daha özgürdürler ve yapıp ettiklerinin sonucundan sorumludurlar (Gutek, 2001, 78).

Eğitim konusunu ele alan ve Humboldt ile aynı çağda yaşamış olan bir diğer önemli filozof da Aydınlanma düşüncesinin en önemli temsilcilerinden biri olan **İmmanuel Kant**'tır. Ancak, Kant diğer filozoflar gibi eğitim konusunda sistemli bir kuram ortaya koymamış, Königsberg Üniversitesi'nde bir iki sömestr verdiği eğitim derslerindeki notlarıyla, öğrencilerinin notlarını birleştirerek yayımladığı küçük bir eserde eğitim konusunu işlemiştir (Kant, 1938, 15). Kant'a göre insan teki eğitilmesi gereken bir varlıktır ve ancak eğitim yoluyla yani doğal güçlerini belirli bir amaca yönelik uyumlu bir biçimde gerçekleştirdiği zaman insan olur. Bu durum söz konusu değilse insan teki bir hiçten ibarettir. Kant, insan tekinin sadece içinde yaşadığı zamana göre eğitilmemesi gerektiğini, bundan ziyade tüm bir insan ırkını göz önünde bulundurarak geleceğin gereklerine göre eğitilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kant, insanların eğitim sayesinde disipline edilmesi, böylece doğasında varolan vahşi ve hayvansal yönlerinin kontrol altına alınması gerektiğini belirtir ve bu eğitim sonucunda

insanların içinde yaşadıkları topluma zarar vermeyen birer bireysel ve toplumsal varlık olacaklarını söyler. Ona göre böyle bir eğitimden geçmiş insan ,kültürleşmiş insandır ve sahip olduğu donanım (okuma, yazma, güzel sanatlarla uğraşma, manalı bir hayat yaşama isteği) itibariyle de ahlaksal yönü gelişmiş bir bireydir. Eserinde öğretmen-öğrenci ilişkisine de değinen Kant, öğretmenlerin öğrencilerde saygı uyandıracak bilgi ve ölçüye sahip olması gerektiğini yazar. Ona göre öğretmenler öğrencilere malumatfuruşluk yapmaktan ziyade düşünmeyiöğretmelidirlerki öğrenci salim bir düşünme yetisi elde etmiş olsun(Kant, 1938, 445-449).

Humboldt ile akran sayılan ve eğitim üzerinde fikirler beyan eden bir başka filozof da Alman İdealizminin babası sayılan **G.W.FriedrichHegel**'dir. Hegel'e göre, insan içinde yaşadığı devletin ahlak kurallarına uygun olarak yaşamak zorundadır. Diğer filozofların (Rousseau gibi) ve çalışmamda konu edindiğim Humboldt'un aksine Hegel, eğitimde bireyselciliğe karşı çıkmaktadır. Hegel, bireylerin eğitim vasıtasıyla yaşadıkları toplumsal objektiflik (nesnellik) içerisine sokularak o gerçekliğe uygun olarak yetiştirilmeleri gerektiğini savunur. Hegel için eğitimdeki temel ilke doğaya (tabiata) uygunluk değil, kültüre uygunluktur. Felsefesinde tarihselliği sorun etmiş olan Hegel için bireyin eğitimi yani onun iç dünyasının şekillenmesi, içinde yaşadığı toplumsal yapı, ahlakı, kültürü ana dilinin damgasını taşımalıdır. Eğitimcinin en önemli görevi ise çocuğun bu nesnel bilinç ışığında yaşamasını sağlamaktır. Çünkü çocuğun bireyselliğine göre hareket eden bir eğitim anlayışı, eğitimin ters yönde hareket etmesine sebep olacaktır. Oysa eğitimin asıl gayesi, çocukta doğuştan var olan öznelliği (subjektifliği) düzeltmektir. Bunun için Hegel'e göre eğitim görevini ancak ve ancak devlet gerçekleştirmelidir (Aytaç, 1972, 245).

3.2. Wilhelm von Humboldt'un Eğitim Hakkındaki Görüşleri

1808- 1810 yılları arasında kültür ve müfredattan sorumlu bakan olarak görev yapan Humboldt, Prusya eğitim sisteminde yaptığı reformları ile bu alandaki görüşlerini gerçekleştirmiştir. Bu reformlar tüm ulusa yayılmış ve tek tek tüm bireylerin her meslek grubuna yönelik bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik bir gelişimi amaçlamıştır.

„Die Reform soll auf die ganze Masse der Nation berechnet sein und sucht diejenige Entwicklung der menschlichen Kräfte zu befördern, welche allen Ständen gleich notwendig ist und an welche die zu jedem einzelnen Beruf nötigen Fertigkeiten und Kenntnisse leicht angeknüpft werden können”(Humboldt, 1968, s.217).

[Reform, tüm halk yığınınına göre hesap edilmelidir ve amaç itibariyle de her tabaka için elzem olan ve de her meslek grubunun bilgi ve becerilerine intibak edilebilecek olan insani güçlerin geliştirilmesidir.]

Humboldt’a göre bilim ve eğitim, bir ulusun gelişmesi için elzem olan araçlardır ve devletin eğitim politikalarındaki en yüksek ilkesi bilimin en derin ve saf halini üretip ortaya çıkarmak, bireylerin çeşitliliğini göz önünde bulundurarak tüm bir ulusun konum ve kabiliyetlerine göre bu araçları anlamlandırmalarını ve ihtiyaçlarına göre bunlardan faydalanmalarını sağlamaktır.

„[...] die tiefste und reinste Ansicht der Wissenschaft an sich hervorzubringen, in dem man die ganze Nation möglichst, mit Beibehaltung aller individuellen Verschiedenheiten, auf den Weg bringt, der, weiter verfolgt, zu ihr führt, und zu dem Punkte, wo sie ihre Resultate nach Verschiedenheit der Talente, angeschaut und geübt werden können”(Humboldt, 1968, s. 191).

[Bilimin en derin ve saf bakışını geliştirmek, bireysel farklılıkları muhafaza ederek tüm bir milleti bu yola, yani nihayetinde tüm yeteneklerin farklılıkların bakılıp geliştirilebileceği bir yola, çıkaracaktır.]

Bu görüşlerin savunucusu Humboldt’a göre ilkokuldan başlayıp üniversite eğitimini de kapsayan resmi eğitim (*Öffentliche Bildungswesen*), bilimin gelişim ve uygulama alanı içine girmeli ve bilimgücünü yine bu alanda göstermelidir. Humboldt ‘genel insan eğitimi’ (*Allgemeine Menschenbildung*) ismini verdiği eğitim felsefesini kurarken iki önemli vurguda bulunmaktadır: İlki, bu felsefenin çıkış noktasının geleceğe yönelik bir gerekçesidir. Bu Humboldt’un sıkça atıfta bulunduğu orta sınıfa mensup halkın (*Bürgerliche Gesellschaft*) daha da belirginleşip büyümesine yöneliktir. İkinci vurgu, bu eğitim anlayışının tutarlılığını takviye eden bir husustur ki bu eğitim anlayışı her öznenin bireyselliğini geliştirmesini sağlamalıdır (Sandkühler, 1990,

925).Humboldt'un bu kuramındaki temel sorun, genel (bilim) ile özel (birey) arasındaki bağıdır.Birey,bilimsel genelliği ne şekilde alımlayıpkendi hayatına uyarlayabilmektedir? Yani, o zamanlar için konuşacak olursak, bir lise talebesinin Yunanca, Latince ve matematik eğitimi alması o öğrenciye bilim namına ne gibi bir fayda sağlayacaktır? Humboldt'a göre ilkokuldan itibaren öğrenciye verilen temel eğitim sayesinde öğrenci güçlü bir donanıma sahip olacak ve aldığı bu eğitim sayesinde bir ötekine bağımlı olmadan, özgürce öğrenmeyi öğrenmişolacaktır: *das Lernen des Lernens(öğrenmeyi öğrenmek)*(Humboldt, 1968, 170). Eğitim böylece genel olanın (bilim) öznel bir çıkarsamasıdır, üretimidir. Humboldt'a göre eğitimin her bireyde ulaşması gereken ana hedefler şunlardır:

- kişiye bir şeyin sebeplerinin bilgisine vakıf olacak bir idrak etme gücü kazandırmak,
- kişiye yüksek bir düşünme ve sorgulama becerisi kazandırmak,
- kişinin düşünce ve hayal gücünü takviye etmek,
- iç/duygu dünyasını inşa etmektir (Sandkühler, 1990, 188).

Humboldt'un güttüğü amaç, eğitim alan kişinin bireyselliğini oluşturarak toplumdaki konumunu kendisinin belirlemesidir. Bu vasıflara sahip bireyler tarafından meydana gelen bir toplum ve kamuoyu ilerlemenin kriteridir. Zira ilerleme (*terakki*) sadece ekonomi ve sanayi alanlarında değil, aynı zamanda kültür ve medeniyet alanlarındaki ilerlemedir(Humboldt, 1968, 575; Sandkühler 1990, 926).

Alman medyasında okul ve üniversite eğitimi alanlarında reformlar sözkonusu olduğunda ya da tarih, toplum, dil, siyaset, sanat ile eğitim arasındaki ilişki gibi konularda yapılan tartışmalarda Wilhelm von Humboldt ismi sıklıkla duyulmaktadır. Tartışmalarda yüzeysel olarak dillendirilen, görüşleri enine boyuna tefekkür edilmeden şablon vari sunulan Humboldt'un bu alandaki görüşleri Alman milletine olduğu kadar bu alanlarda sıkıntılar yaşayan diğer milletlere de önemli veriler sunacak derinliğe sahiptir (Menze, 1975, 2).

Humboldt'un eğitim alanındaki temel görüşlerini kendi düşünce yapısını da göz önünde bulundurarak irdelediğimizde, bununla ilişkilendirilebilecek üç öge dikkatimizi

çekmektedir: *İnsan, dünya ve eğitim*. Bu üç kavram Humboldt'un düşünce dünyasına açılan ve teorisinin sacayaklarını oluşturan temel kavramlardır.

Arkadaşı İsveçli şair ve diplomat *Karl Gustav von Brinkmann* için kaleme aldığı bir mektubunda insanın önsel (*Apriori*) unsurunun 'güç' (*Kraft*) olduğunu yazan Humboldt, Leibniz'in metafiziğine atıfta bulunarak insanın varoluşsal olarak enerji (*Energia*), faaliyet (*Tätigkeit*) ve etkinlik (*Wirksamsein*) ögelerine vurgu yapmıştır (Leitzmann, 1939, 156). Güç demek insan tekini olaylar karşısında edilgen değil etken ve etkin bir hâlde, belirli bir amaca doğru hareket etme faaliyetidir. Humboldt insan eğitiminin teorisi üzerine kaleme aldığı bir makalesinde şöyle yazmaktadır: "*Tüm özel etkinliklerin merkezinde insan vardır; ayrıntılara kastetmeden sadece kendi tabiatının gücünü artırmak ve yükseltmek, kendi varlığına değer ve süreklilik sağlamak için*" (Humboldt, 1987, s. 24).

Leibniz'in kavramlarını kullanan Humboldt, tüm varlıktan (*Sein*) ziyade tek parça varlık (*Einzelsein*) olan insan tekini öğretisine konu etmiş ve bu kavramlarla ilgi duyduğu en temel soruya yönelmiştir: İnsan tekini özel kılan unsur nedir ve bu insan teki neye- nasıl yönelip kendini gerçekleştirebilir? Bu soru aydınlanma çağıyla başlayıp Alman hümanizmiyle radikalleşen eğitim anlayışının bir ürünüdür: Bu yeni hümanist anlayışa göre insan; siyasi, iktisadi ve içtimai baskılar ışığında incelenip toplumda üstlendiği görevlere indirgenerek sınıflandırılmıştır. Hümanist düşünce bu eğitim anlayışını eleştirmiştir. Buna göre insan kendi haricindeki dış dünyada cereyan eden olaylar karşısında edilgen olarak yorumlanamaz ve önceden belirlenmiş şablonlara sıkıştırılamaz. Zira hümanist eğitimin amacı, insanı insan kılan unsurun ne olduğunu saptamak ve insanın kendisini gerçekleştirmesine olanak tanımaktır. İnsan teki ancak kendisini yetiştirerek insanîyetini (*Menschheit*) keşfedebilir.

Humboldt'un bu görüşü devrin antropolojik anlayışına yani insanın çevresindeki olaylardan etkilenen, şekillenen ve çevrenin kendisine yüklediği işlevleri yapan ve içinde bulunduğu çevreye (*Umwelt*) bağlı, edilgen bir varlık olma durumuna bir eleştiridir (Menze, 1975, 2).

Humboldt'a göre insan imal edilebilir, üretilebilir bir şey değildir ve bunun için varlığı icabı dış dünyadan gelen bu yapısalcı eğitim anlayışı insanın edindiği bilgileri içselleştirmesini önleyip kendisine karşı yabancılaştırmaktadır. Yukarıda vurguladığımız “güç” (*energia*) unsuru yani insanın etkinliği, göz önünde bulundurulmadığı için bu yabancılaşma sürgit devam etmektedir. Zira insanın kişiliği bu güç unsurunun dış dünyadan gelen verilerle bölünüp bu verileri bizatihi içselleştirmesiyle mümkündür (Menze, 1975, 3).

Humboldt'un insan ögesiyle birlikte vurgu yaptığı diğer bir unsur da “dünya” ögesidir. Humboldt'un kavram dünyasına göre dünya, insanın endividualitesi haricindeki herşeydir yani dünya, *ben* dışındaki eşya ve düşüncelerin toplamıdır. İnsanın karşısında duran, yabancı olduğu fakat yine insan tarafından inşa edilmiş olduğu için insan tekine açık olan dış dünyadır. İnsan sahip olduğu bu gücü etkin kılarak dünyayı inşa etmiştir. Bunun için dünya; insan tarafından oluşturulmuş, geçilmesi elzem olan ve insan gücünü daha yüce, daha asil, daha kararlı kılan dış etkenler yumağıdır. İnsan tekinin etkin *gücü*yle bu kaotik dış dünyaya açılıp hizmet etmesi ve hatta dünyaya hükmetmek istemesi kendisine yabancılaşmasına sebep olmaktadır. **Yabancılaşma**(*Entfremdung*) insanın kendisine yönelmeyip dünya denilen dış gerçeklikte kaybolması hâlidir (Girnus, 1967, 73). Humboldt'a göre insanın dış dünyada yitip gitmek yerine, dış dünyayı algılayıp kendisine yönelmesi ve kendisini gerçekleştirmesi gerekmektedir. (*Objektivierung des Geistes*) İnsanın kendisini gerçekleştirmesini vurgulanmasının sebebi, her insanı inşa eden gücün emsalsiz olmasıdır. Her insan teki bunun için benzersiz ve özeldir.

Aydınlanma Çağ'ı pedagoglarının savundukları gibi insan teki tesadüfen meydana gelmiş bir ürün değildir(Blankertz, 1982, 23; Böhm, 2004, 47). İnsan teki, tabiatı icabı kendisini diğer bireylerden ayıran bazı özelliklere sahiptir. Humboldt'un deyimiyle her birey, görünüşünde kök salmış ve kıvrılıp kendisini gerçekleştirmeye özlem çeken bir düşüncedir (Humboldt, 1999, 543). İnsanların bireyselliklerini gerçekleştirmek istemeleri düşüncesi her insan için ortak bir hedeftir. Ancak, insan kendisini gerçekleştirirken bireyselliğinin aldığı biçim diğer insanlarınkinden farklı ve özeldir.

Humboldt'a göre insanın içindeki gücü etkinleştirip kendisini tinsel olarak gerçekleştirmek istemesi (*Objektivation des Geistes*) elzem bir süreçtir ve kişi ancak böyle bir süreç sonucunda bireyselliğini (Individuallität) kavrayabilir. Kavranılan bu bireysellik ise insanın kendi hayatıdır, kendisini oluşturma ve kendisini yetiştirip teşekkül etmesidir. (*Die Bildung des eigenen Selbst*) Bu kendini gerçekleştirmek işi kişisel bir meseledir ve bir başkası tarafından üstlenip gerçekleştirilemez. Hayatın amacı ise kişinin tabiatı icabı sahip olduğu bu özel ve telafi edilemez bireyselliğini işleyip kendisini gerçekleştirmesidir. Bunun için insan hayatının en önemli amacı ve en yüksek gayesi *eğitim*dir. Fakat bu eğitim bir başkası tarafından gerçekleştirilen planlı bir edim değildir. Çünkü eğitimin amacına ulaşabilmesi için kişisel gayrete bağlı olarak içselleştirilmesi gerekmektedir (Menze, 1975, 5).

Humboldt bireyselliği gerçekleştirmek için öngördüğü bu görüşlerini tüm insanlık ile ilişkilendirmektedir. Humboldt'a göre insan tekinin eğitim yoluyla kendini gerçekleştirmesi ve temsil etmesi aynı zamanda tüm beşeriyetin ortak idealidir. Tüm beşeriyet insan tekinin eğitim yoluyla kendisini keşfedip kişiliğini şekillendirmesine bağlıdır. Buna göre eğitimin engellenmesi insanlık dışıdır ve her bireye kendisini gerçekleştirebileceği, içindeki düşünceyi kuvveden fiile geçirebileceği imkânlar sunulmalıdır ki birey beşeriyet bünyesi içerisinde kendine özgü yerini alabilsin. Eğitimin engellenmesi ya da yeterince dikkate alınmaması, eğitimi engellenen kişiye zarar vermekle birlikte tüm insanlığa karşı işlenmiş ve telafisi mümkün olmayan bir suçtur (Humboldt, 1988, 283).

Humboldt mikro plandaki (bireysel) eğitimi makro plandaki (beşeriyet) eğitimle ilişkilendirerek bireyselliğin değer ve süresini de belirginleştirmiştir. Böylece bireysellik ve eğitim gibi kavramlar beşeriyetin ortak hafızasındaki bir anı olmaktan çıkıp dünyada yaşayan her birey, her nesil için geçerliliğini koruyan, her daim canlı bir etkinliğe dönüşmüştür (Humboldt, 1988, 207). Kişinin kendini yetiştirmesi ve bireyselliğini keşfetmesi o denli önemlidir ki, Humboldt'a göre, insan tekinin dünyadaki yegâne gayesi kendi kişiliğini/ bireyselliğini inşa etmesidir (Behler, 1998, 319).

Humboldt'un bu fikirlerinin altında yatan temel unsur, özgürlük coşkusudur (*Freiheitspathos*). Humboldt, bireyin dış güçlerce belli kalıplar içine hapsedilmesine ve

belli bir gruba dâhil edilmesine şiddetle karşıdır. Çünkü Humboldt’a göre, insan teki kendisine verilen eğitim ışığında kendini üretmeli ve kişiliğini tesis ederek kendisini bir esere dönüştürmelidir. Humboldt bu uç hümanist yaklaşımıyla devrin eğitim anlayışına, Aydınlanma Çağ’ı ile başlayan bilim ve teknikteki terakki iyimserliğine olan tepkisini dillendirmiştir. Humboldt’a göre bilim, sanat ve teknik alanlarındaki ilerlemenin insanlık için bir anlam ifade etmesi, bu ilerlemelerin insancıl, yani bireyselliği ve kişisel özgürlükleri artırmasında bir yarar göstermesiyle olur(Humboldt, 1988, 282).Humboldt’un bu eleştirel tutumunun hedefinde 18. yüzyılın ortalarında İngiltere’de başlayan ve kısa sürede tüm Avrupa’ya yayılan sanayileşme hareketi ve bu hareketin ürünü olan sanayi toplumu vardır (Hillmann, 1994, 260).Bu çarpık anlayış, insan tekini bir makinenin dişlilerinden biri kılmış ve toplumda üstlendiği görev (meslek) ile bütünleştirilmiş olarak algılanmasına sebep olmuştur (Humboldt, 1968, 87).Humboldt’a göre insan tekinin hayatını idame ettirmek için tercih ettiği meslek dalıyla bütünleştirilmesi insanı bir işleve indirgemektir. Humboldt’un buradaki eleştirisi, insanın belli bir meslek grubuna dâhil edilmesi ve o meslek ile geçimini sağlaması değildir. İnsan teki mesleğini icra ederken insan olduğu bilincini gözden kaçırılmamalı ve üstlendiği görevini, yani mesleki hayatının birincil değil ikincil bir amaç olduğunu unutmamalıdır. Kişinin mesleği, kişinin asıl amacı olan kendisini gerçekleştirerek beşeriyet bünyesindeki yerini alması idealini engellenmemelidir.

Humboldt’un öğretisinde bireyselliğin idealize edilmesindeki maksat, bireysellelikle mündemiç olan insanlığın işlenip ortaya çıkarılmasıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi insan teki, haricinde cereyan eden nesneler bütünü olan dünyada kendini kaybetmekten ziyade, bu dünyayı insan teki için kendini ifade edebileceği bir düzlem olarak idrak edip dünyayı kendi insanîyetini inşa etmede kullanmalıdır. Humboldt’a göre insanın dünya ile olan ilişkisi eğitim açısından bir öneme sahiptir ve prensip olarak bu ölçekteki her ilişki insanı eğiten bir niteliğe sahiptir(Menze, 1975, 9).

Fakat sınırlı olan insan teki sınırsız bir dünyayı nasıl algılayabilir? Humboldt’a göre bu sorunun cevabı, dil sayesinde. Dil, insanın dünyayı bir bütün olarak algılamasında büyük bir role sahiptir. Dil, ölü bir varlık değil, insan ve dünya arasında arabuluculuk görevi yapan canlı bir unsurdur (Menze, 1970, 260). Alman şair ve düşünür Johann Gottfried Herder’in ‘*insan dile sahip bir mahlûktur*’ fikrinden

esinlenen Humboldt, dil unsurunu insanı insan yapan en başat güçlerden birisi olarak kabul etmiştir. İnsan teki kullandığı dil sayesinde dünya ile arasında bir irtibat kurmaktadır ve bu irtibatın nasıl olduğunu, kişinin nasıl bir dünya algısına sahip olduğunu kullandığı dil, ifade şekli, kelime tercihi sayesinde elde edebiliriz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DİL NEDİR?

Çok geniş anlamıyla dil; düşünce, duygu ve güdüler, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracıdır. Bu tanım, bütün canlıların kendi aralarındaki bildirişimlerle ilgili işaret sistemlerini olduğu kadar, insanlar tarafından doğanın ve eşyanın ortak kalıplar hâlinde manalandırılması olgularını da kapsamaktadır. Dil kavramına yaklaşanlar, onu farklı şekillerde tanımlamışlardır. “*Dil nedir?*” sorusuna verilen cevaplara bir göz atalım:

*Dilaçar“Dil, bireyler arasında anlaşmayı sağlayan toplumsal bir sistemdir.”der (Dilaçar, 2000).Bu tanımda belirgin olan hususlar, dilin sosyal boyutu, bir toplumu oluşturan fertlerin birbirleriyle anlaşmalarını sağlaması ve bir sistem olduğudur.

Başka bir kaynakta dilin tanımı su şekildedir:

*“Dil,bir toplumda düşünce, duygu ve isteklerin ses ve anlam yönünden ortak olan öge ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir” (Aksan, 1994, s.55). Bu tanımda belirgin unsur, Aristoteles bahsinde değindiğim üzere, insanın sosyal bir varlık olması ve kendisini bir ötekine aktarma ihtiyacı, dilin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bir başka tanım:

*“Dil, insanın şahsiyetini oluşturan, zekâsını işleten, dehasını ortaya koyan, ilmî gücünü artıran, kültürünü ayakta tutup besleyen, o kültürün bütün muhtevasını içinde barındıran ve tarihin köklerine uzanan derinliği itibariyle asırların mirasını bünyesinde ihtiva eden muhteşem bir sistem, tükenmeyen bir kaynak ve mucizevi bir kuvvettir”(Güneş, 2000, 20).Bu tanımda belirgin unsur dilin kültüre bakan veçhesidir. Dil milletlerin hayata,olaylara bakış açısını ortaya koyar. Bu sebepten ötürü kültür denilince ilk akla gelen şey dildir. Dil, kültür unsurlarının en başında gelir. Çünkü dil olmadan öteki unsurların meydana gelmesi mümkün değildir. Dil bir milletin ses

dünyasıdır. Her millet kâinatı değişik şekillerde algılamış ve yorumlamıştır. Aynı zamanda dil, kültüre ait bütün değerleri bünyesinde barındıran bir kültür hazinesidir. Bir dil, onu kullanan milletin kafa yapısını, nasıl düşündüğünü, zihninin nasıl çalıştığını ve mantığını ortaya koyar. Dil, millet denilen sosyal varlığı da birleştiren unsurdur ve fertler arasındaki duygu ve düşünce birliğini vücuda getirmektedir. Kültür, varlığını nesilden nesile intikale borçludur. Kültürün nesilden nesile aktarılması ve bu kültürü taşıyan eserlerin hayat bulması eğitim ve öğretim yolu ile olur. Dolayısıyla eğitim ve öğretimin esas görevi kültürün intikal ve devamını sağlamaktır.

Yukarıdaki farklı tanımları göz önünde bulundurduğumuzda dil denilen olgunun farklı özellik ve işlevlerini görmemiz mümkün olacaktır. Yukarıdaki tanımlar ışığında dil hakkındaki düşünceleri genişletelim.

Her şeyden önce dil, akıl gibi bir hususiyete sahip olan insana ait bir özelliktir. Yeryüzündeki her canlı varlık şu veya bu şekilde bir anlaşma vasıtası kullanır. Hayvanlar da bir takım sesler ve işaretlerle düşünce, duygu ve güdülerini anlatmaktadırlar. Yaprakları solmaya başlayan bir bitki de “susadım” veya “hastayım”demektedir. Demek ki tüm canlıların, kendilerini ve hâllerini anlatabilme olanakları vardır. Buna dolaysız (doğrudan doğruya) bildirişim diyoruz. Fakat bunların hiç birisi insanın konuşma dilini tutmaz.Çünkü dil aklın bir ürünüdür ve akıl da kendisini ancak dil ile ispat eder. Bu hususta ünlü Alman düşünür Hamman akli tanımlarken “*Aklın anlama süreçlerinin bütünüdür. Anlama dediğimiz şey ise ancak dil ile gerçekleşebilir. Dilsiz, sözsüz akıl yoktur*”(Buran, 2001, s.162-163)diyor.

İnsanın kendisini ifade etme ihtiyacı sonucu ve akıl sahibi bir varlık olması sebebiyle ortaya çıkan dil, bizim takip edemediğimiz dönemlerde kendine özgü kural ve kalıplarını ortaya koyar. Dil bu süreç içerisinde insanın müdahale edemeyeceği bir şekilde kendi kavramlarını seslendirir. Böylece sesler, seslerin karşılığı olan harfler, bu harflerin oluşturduğu kelimeler ve kelimelerden oluşan cümleler genel anlamda dili meydana getirirler. Ve insan, dil sayesinde varlık ile arasında bir irtibat kurmuş olur(Tunalı, 1980, 117). Ünlü Alman filozof Heidegger bu sebepten ötürü “*dil varlığın evidir.*” diyor (Heidegger, 1949,9).

Dilin önemli bir özelliği de düşünce aracı olmasıdır. Yukarıdaki tanımlardan

elde edeceğimiz çıkarsama, bize dil olmadan düşüncelerin açığa vurulamayacağını göstermektedir. Dil düşüncenin aktarılmasını, ayakta kalmasını, geliştirilmesini ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar. Aklın bir eseri olan düşünce ise insanı diğer canlılardan ayıran ve insan olmanın en bariz özelliğidir.

Dil ile düşünce arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur: Düşünce olmadan dilden, dil olmadan da düşünceden söz edilemez. Dilbilimciler bir dildeki kelime sayısı ile o dili konuşanların düşünce sınırları arasında doğru orantılı bir ilişkinin var olduğunu savunurlar. Bu durum bireysel olarak da böyledir; kişinin kelime hazinesinin genişliği ile düşünce ufkunun genişliği doğru orantılıdır (Meriç, 1992, 84-87; Meriç, 1978, 235-238).

Dil, sadece bir düşünce aracı ve iletişim vasıtası değildir, topluma bakan yönüyle ferdi ve içtimai birçok fonksiyona sahiptir. Bir ferdin ve milletin kimliğini oluşturan asli değerlerin başında dil gelir. İnsan dille düşünür, inanır, hayal kurar, rüya görür ve kendisini ifade eder. İnsan ruhsal ve bedensel tepkilerine dil vasıtasıyla hayat verir, şekillendirir ve zenginleştirir. Bunun haricinde dil olgusunun sosyal bir müessese olmasından kaynaklanan milli bir özelliği de vardır. Çünkü dil, millî kültürü ve tarihî mirası kaydeden ve gelecek kuşaklara aktaran bir vasıftadır. Bir milleti diğerlerinden ayıran ve onun devamlılığını sağlayan en önemli unsur dildir. Cemil Meriç'e göre "dil bir milletin hafızasıdır." Eğer bir toplum dilini kaybederse hafızasını kaybeder, bugünü düne bağlayan köprüler dinamitlenir (Meriç 1980, 453).

Türk sosyolojisinin önderi sayılan Ziya Gökalp de milleti "lisanen müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan harsî bir zümre" ibaresiyle tanımlamıştır (Gökalp, 1981, 227).

Fransız İhtilalinden sonra milliyetçilik fikrinin çağa damgasını vurmasıyla dilin milletleşme sürecindeki önemini kavrayan Avrupalılar hızlıca ortak dil ve bu ortak dilde eğitim çalışmalarına başlamışlardır. Bu çalışmaların temel amacı H. Carton'a göre "Avrupalıların kendi aralarındaki dinî, iktisadî, içtimai ve meslekî farkları en aza indirme, ulusal lisanlarını vurgulama ve ortak milliyetçi-vatanseverliği aşılayarak halkın birleştirilmesini" sağlamaktı (Carlton, 1995, 125). Bu süreç sonrasında milleti millet yapan en önemli unsur "dil" olmuştur. Toplumlar konuştukları dillere göre tasnif

edilmişlerdir: Türkçe konuşanlar Türk, Almanca konuşanlar Alman, Rusçakonuşanlar da Rus olarak kabul edilmişlerdir. Böylece millî dil kavramı doğmuş, millet kavramı millî kültür ile ilişkilendirilmiş ve dil, millî kültürün temel direği olarak kabul edilmiştir. Dil; millî hafızanın, millî hatıraların, duyguların ve düşüncelerin, bütün maddî ve manevî değerlerin, bütün buluş ve yaratışların ortak hazinesidir. Millet denilen insan topluluğunun en önemli sosyal varlığıdır. Kültürün ilk ve temel unsurudur.

Kültür, varlığını nesilden nesile intikale borçludur. Kültürü yoğuran, ona kendisini ifade etmesini sağlayan ve onu gelecek nesillere aktaran temel unsur dildir. Kültürün nesilden nesile geçmesi, böylece devamı ve yaşaması kültür taşıyıcı eserler, eğitim ve öğretim yolu ile olur. Onun içindir ki kültür eserleri, eğitim ve öğretim kültürün hayat şartıdır. Dolayısıyla eğitim ve öğretimin esas görevi kültürün intikal ve devamını sağlamaktır.

4.1. Filozofların dil hakkındaki düşünceleri

Felsefe tarihinde dil ile meşgul olan ilk düşünür **Heraklitos**'tur. Heraklitos'a göre logos kavramıyla dil, düşünce ve varlık arasında bir özdeşlik ilişkisi bulunmaktadır. Önerme, mantıklı konuşma, ilke, formül anlamına gelen logos kavramı Heraklitos'a göre hem düşünmenin hem sözün hem de varlığın yasasıdır (Störing, 2011, 126). Bir başka ifadeyle logos, realite hakkında mantıklı konuşmanın imkânının koşuludur. Heraklitos dil ile düşünce arasında kurduğu bu ilişkiyi dil ile gerçeklik arasında kuramamaktadır. Zira onun dil ile dış dünya arasında kurduğu bağlantı determinist bir bakış açısına dayanmaktadır. Şöyle ki Heraklitos'a göre sözcükleri oluşturan harfler, doğadaki akışın düzenine bağlıdır ve nesneler ile onların isimleri arasında zorunlu bir bağlantı yoktur. Heraklitos'un bu natüralist yaklaşımının temelinde, nesnelerin doğasını doğru olarak yansıtan tek dilin Yunanca olduğuna dair bir kültür-merkezci(etnosentrik) bakış vardır (Altınörs, 2003, 82).

Heroklitos gibi dile eğilen başka bir düşünür de **Demokratis**'tir. Demokratis dili doğal bir fenomen olarak yorumlamıştır. Ona göre sözcükler insan doğasından kaynaklanan ve ait olduğu doğal yapıyı yansıtan işaretlerdir. Demokratis'in bu

natüralist anlayışına göre sözcükler, insan konuştuğunda ağzından dökülen seslerdirler ve insan ruhunun dışavurumu olan birer spontane işaretler.

Bir başka natüralist dil felsefecisi **Epikür**'dür. Epikür'e göre dilin kaynağı doğadır ve dil, temel itibariyle duyumlardan (bunların en baskını acı ve hazdır) türemiştir. Dilin kaynağını oluşturan bu duyular, insanlar ve hayvanlarda ortakdır fakat duyumlardan kaynaklanan bu sesleri karşılıklı anlaşmaya yarayan, iletişim aracı kılan sözcüklere dönüştürmeyi başaran tek canlı varlık insandır (Altınörs, 2003, 83).

Yukarıdaki filozofların natüralist dil anlayışlarına yönelik ilk eleştiriler **Sofistler** tarafından yapılmıştır. Sofistler, birçok konuda olduğu gibi dil konusunu da insan merkezli bir değerlendirmeye tabi tutmuşlardır. Hermogenes'e göre nesnelerin adlarının kaynağında insan topluluklarındaki mutabakatlar vardır ve bunların dışında herhangi bir şey aramak da yersizdir.

Dil felsefesi alanında Antik Çağ'da rastlanabilen ilk sistematik metin **Platon**'un 'Kratylos' diyalogudur. Bu diyalogun ana sorunu, nesnelere ad verme ve bu verilmiş adların doğruluğu sorunudur. Platon birçok meselede olduğu gibi burada da elitist bir bakış açısıyla olayı değerlendirir. Ona göre nesnelere ad verme işi, nesnelerin sadece görünüşteki bilgilerine sahip olan bilgisiz kimselere bırakılamaz; bu iş ancak bir diyalektikçinin, yani nesnelerin gerisindeki ideaların bilgisine (episteme) sahip olanların gerçekleştirebileceği bir iştir. Platon'a göre düşünce ile konuşma arasında fonetik bir fark vardır. Bu konuyu 'Sofist' diyalogunda ele alan Platon, dilsel ifade konusunda şöyle bir tanım vermektedir: *"Düşünce ile ifade aynı şeydir. Ancak birincisi sözel bir ifade olmaksızın ruhun içinden kendi kendisiyle bir konuşmasıdır. Bundan dolayı ona 'düşünme' adını veririz Buna karşılık düşüncenin ses eşliğinde ağız yoluyla ruhtan çıkmasına 'ifade' denir"* (Altınörs, 2003, s. 83).

Aristoteles'e kadar üretilmiş olan dil felsefesi çoğunlukla nesnelere ad verme ve adların doğruluğu sorununa odaklanmıştır. Dili gramatikal ve mantıksal bir bakış açısıyla irdeleyen ilk filozof, Aristoteles'tir. Poetika'nın 20, 21 ve 22. bölümlerinde Eski Yunancayı örnek alarak gramatikal ayrımlar yapmaktadır (Aristoteles,

1987).Aristoteles bir dilsel anlatımı meydana getiren öğeleri şöyle sıralamaktadır: harf, hece, bağlaç, tanım edatı, isim, fiil, cümle. Gramatikal öğeleri tek tek ele alarak inceleyen Aristoteles, gramer alanındaki konulara değinen en eski düşünürden biridir. Peri Hermeneias adlı eserinde doğruluk sorunu çevresinde ad, fiil gibi sözcük türleri ve bildirim, dilek-istek gibi cümle tipleri arasındaki ayrımları tartışan Aristoteles’e göre söylenen sözcükler ruhtaki duygulanımların bir dışavurumudur, yazılı sözcükler ise sesli sözcüklerin bir dışavurumudur(Aristoteles, 1993,87). Aristoteles’e göre isimler tek başına söylendiğinde tek bir ismin herhangi bir anlamdan yoksun olacağını, o ismin ancak belli bir oluş yüklendiğinde anlamlı bir cümleye ulaşacağını belirtmektedir. Platon tarafından amansızca eleştirilen retoriği (hitabet sanatını) □Retorik□ adlı eserinde bilimsel bir temele dayalı olması koşuluyla, söylevin etkisini artıran meşru bir sanat olarak tanımlar. Aristoteles “retorik belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanma yetisi”olarak tanımlamaktadır (Aristoteles, 2000, s. 37).

Orta Çağ’da filozoflarca tartışılan dil problemlerinin temelinde tümeller tartışması (tümellerin dilde mi yoksa düşüncede mi olduğu sorusu) vardır. Dolayısıyla bu dönemdeki filozofların gündemini dil, düşünce ve gerçeklik arasındaki ilişki sorunu işgal etmiştir. Bu filozoflardan biri olan **Ockhamlı William** da bilgi teorisine dayanak sağlamak amacıyla tümeller tartışmasına yönelmiştir. Ona göre bilgi önermeler aracılığıyla dile getirildiğine ve önermeler de terimlerden oluştuğuna göre işe ilk önce dilden başlamak gerekmektedir. Onun bu alandaki en büyük başarısı, yaptığı *kategoremantik/ sinkategoremantik* terimleri arasındaki ayrımı ve suppositio çözümlemesidir (Altınörs, 2003, 89).Kategoremantik terimler tek başlarına anlam ifade eden terimlerdir; insan, hayvan ,gibi. Sinkategoremantik terimler ise tek başlarına belli bir anlam ifade etmeyen, ancak başka terimlerle birlikte kullanıldıklarında bir anlam ifade eden terimlerdir; her, hiçbir, tüm, yalnızca, bazıgibi.

Dil hakkında düşünen başka bir filozof da 17.yüzyıla damgasını vuran **Descartes**’tir. Dil ile düşünce arasındaki ilişki hakkındaki düşüncelerini Discours de la Methode (Metot Üzerine Konuşma) adlı metnin V. bölümünde açıklamıştır. Ruha sahip tek varlığın insan olduğunu vurgulayan Descartes, bu çalışmasında insanı hayvanlar ve otomatlarla (robotlar) karşılaştırmıştır. Descartes’a göre insanı taklit edebilen ve belirli sözcüklere yakın sesler üretebilen makineler icat edilse de bu

sözcükleri anlamlı cümleler hâlinde düzenleyebilecek bir makine tasarlamak mümkün değildir. Hayvanlar da tıpkı bu makineler (otomatlar) gibi böyle bir yetiden yoksundurlar. Descartes böylece, konuşma yeteneğini düşünebilmenin koşulu ve belirtisi olarak yorumlamıştır (Altınörs, 2003, 93).

17.yüzyılın rasyonalist ruhu sebebiyle birçok düşünürde ‘kusursuz bir dil’ oluşturma ülküsü vardır. Böyle bir ideal dil projesini gerçekleştirmek için çaba sarfeden düşünürlerden birisi de **Leibniz**’dir. Leibniz hayatı boyunca oluşturmaya çalıştığı bu ideal dil projesini 1666 yılında kaleme aldığı *Dissertatio de arte combinatoria* adlı eserinde tartışmıştır. Leibniz’in bu idealinin temelinde dört ana düşünce vardır: 1) Bir düşünce alfabesi ya da genel bir ansiklopedi biçiminde düzenlenecek bir aksiyomlar listesi 2) Latinceyi yalınlaştırma çabasında somutlaşan evrensel bir gramer oluşturma ideali3) Karakterleri bir araya getiren bileşimler için sentetik kurallar. 4) İçinde bütün karakterlerin tanımlanacağı bir sözlüğün oluşturulması. Leibniz’in tasarladığı bu idealin asıl amacı, matematiksel işaretler gibi evrensel simgelerden oluşan kusursuz bir dil kurmak ve bu dilin her türlü muhakemenin güvenilir formu olarak kullanılmasını sağlamaktır. Ona göre, nasıl ki miktarlar sayısal olarak ifade ediliyor ve gerekli hesaplamalar kolaylıkla yapılabiliyorsa düşüncelerimizi de ifade edecek uygun simgeler ve kurallar bulduktan sonra muhakemelerimizin de aynı güvenilirlik ve kesinlikle gerçekleştirileceğini umabiliriz (Altınörs, 2003, 95).

Descartes ve Leibniz’in dil hakkındaki rasyonalist düşünceleri 18. yüzyılda yerini ampirist ve psikolojist açıklamalara bıraktığı görülmektedir. Bu yüzyıldaki ampirist dil felsefesinin ilk ve aynı zamanda en önemli ismi John Locke’tur. Bir başka düşünür de Locke’un ampirist dil anlayışını radikal sansüalizme dönüştüren E. de Condillac’tır.

John Locke *An Essay Concerning Human Understanding* (İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme) adlı eserinin sözcükler ile idealar arasındaki ilişkiyi tartıştığı III. cildinde, sözcüklerin ve onların temsil ettiği ideaların, doğuştan *tabula rasa* (boş levha) olan insan zihni tarafından deneyim yoluyla kazanılmış olduğunu savunmaktadır. Ona göre insan zihnindeki ideler, iletişim olmadığı zamanlarda zihinde

kapalı ve görünmez durumdadırlar. Locke’e göre sözcükler ise insanlar arasındaki iletişim ihtiyacından doğmuş ve zihindeki idelerin yerini tutan anlamlı imlerdir (Altınörs, 2003, 100). Locke düşünme ve konuşma yeteneğinin birbirinden ayırt edilemeyeceğini, bazı hayvan türlerinin sözcükleri taklit etmeyi öğrenebildikleri halde, düşünceden yoksun olan bu öykünmeden öteye geçemeyeceğini ve sahici bir konuşma sayılmayacağını , aynı eserin I. bölümün ilk paragrafında vurgulamaktadır:

“İnsanı toplumsal bir varlık olmak üzere yaratan Tanrı, ona yalnızca kendi türünden olanlarla birlikte yaşama eğilimi ve zorunluluğu vermekle kalmamış, toplumun en güçlü aracı ve bağı olacak dili de vermiştir. Bu yüzden de doğa, insan organlarını, sözcük adını verdiğimiz düzenli sesleri çıkarabilecek biçimde yapmıştır. Fakat bu, dili üretmeye yetmezdi; çünkü papağanlara ve başka birçok kuşlara da yeterince seçik sesler çıkarmaları öğretilir, fakat bunlarda konuşma yeteneği kesinlikle yoktur” (Locke, 1999, s. 13).

Bu dönemde dil hakkında düşünen ve bu düşüncelerini eserlerinde yayımlayan başka bir düşünür de **E. de Condillac**’tır. 1746 yılında kaleme aldığı *Essaire sur l’organi des connaissances humaines (İnsan Bilgilerinin Kaynağı Üzerine Deneme)* adlı eserinde insanoğlunun konuşma yetisini sensualist bir bakış açısıyla irdelemiştir. Condillac konuşma yetisinin de algılama, bellek, muhakeme vb. gibi duyulardan kaynaklandığını savunmaktadır. Descartes’ın düşüncelerine benzer düşünceler geliştiren Condillac’a göre insan bedeni gibi ve duyumsama özelliğine sahip yapay bir duyular-varlığı icat edilebilse o şey haz ve acı duyuları aracılığıyla yavaş yavaş idrak etme kabiliyeti kazanarak insaninkine benzer fikirler dağarcığı geliştirebilir. Condillac’a göre ilk insanların iletişim ve ifade formu acı ve hazzın değişik biçimleri olan duyuların etkisiyle çıkardıkları sesler, haykırışlar ve jestlerden ibarettir. Böylece bu doğal diller tarihsel süreç içerisinde gelişmiş ve günümüzdeki şeklini almıştır (Altınörs, 2003, 93).

4.2. Humboldt'un Dil Hakkında Görüşleri

Humboldt, biyografi kısmında ifade edildiği üzere Prusya devletinde diplomat, eğitimden sorumlu devlet adamı ve Berlin Üniversitesinin kurucusu olarak yaşadığı zaman dilimi içerisinde büyük bir üne kavuşmuştur. Devlet için üstlendiği memuriyetlerin haricinde gençliğinin ilk yıllarından itibaren dilbilim ile ilgili araştırmalarına yönelmiş, 32 Hint-Avrupalı (*indoeuropäisch*) dil öğrenmiş ve devrinin en iyi dil uzmanlarından biri olarak kabul görmüş bir düşünürdür. Dil hakkında ampirik araştırmalarda ve felsefi incelemelerde bulunan Humboldt, kaleme aldığı eserlerle hem dil bilim hem de dil felsefesi açısından kendinden sonraki bilim dünyasına bir çok katkıda bulunmuştur.

Ömrünün son zamanlarında, bilhassa eşivefat ettikten sonra, dilbilim alanındaki çalışmalarını yoğunlaştıran Humboldt, bu alanda en ünlü eseri olan ve içerik itibarıyla Doğu ve Batı dillerini karşılaştırdığı *Das Kawi-Werk: Über die Verschiedenarten des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts* (1830-1835) *KawiEseri*'ni kaleme almıştır. Humboldt'un karşılaştırmalı dilbilimin (*Die Vergleichende Sprachwissenschaft*) kurucusu olarak gösterilmesinin sebebi olan ve dil sorununun (*Sprachproblem*) farklı yanlarını kaleme aldığı bu önsöz, Humboldt'un ölümünden sonra kardeşi Alexander tarafından yayımlanmıştır (Gipper ve Schmittler, 1979, 78). Kitap yayımlandığı dönemde bilim dünyasına pek büyük etkide bulunmasa da daha sonraki yıllarda Alman ve İngiliz dilbilimcileri sayesinde yeniden keşfedilmiş ve dilbilimi dünyasına kazandırılmıştır (Thomsen, 1927,11; Robins, 1967,13).

Wilhelm von Humboldt'un eserlerini okumak ve tam olarak anlamak birçok araştırmacı için zor bir uğraş olmuştur. Dil bakımından ağır ve anlaşılması güç olan bu eserlerinde Humboldt, ele aldığı konuları bir akademisyen dil bilimci gibi belli bir sistematığa göre ele almamıştır. Bilimsel bir metodoloji takip etmek yerine kendi ilgisini çeken konularda düşünmüş ve düşündüğü bu konularda serbest bir yazar gibi yazılar kaleme almıştır. Buna rağmen üstün muhakemesi, titiz argümanları ve tutarlı tezleri nedeniyle birçok dil bilimci tarafından *dil bilimci filozof* olarak kabul edilmiştir.

Biyografisini incelediğimizde Humboldt'un bu serbest tutumunun tüm

yaşamı için geçerli olduğunu görürüz. Maariften sorumlu bakan olarak eğitim alanında mühim işlere imza atarak Alman akademi dünyasını temelden etkilemiş, günümüz Almanya'sının en önemli üniversitelerinden biri olan Berlin Üniversitesini kurmuş olan Humboldt, 14 ay sonra bu görevinden istifa ederek bürokratik kariyere yönelmiştir. Humboldt'un bu serbest tutumu ve başladığı işleri yarım bırakma özelliği, bilimsel hayatında da kendisini belirgin kılmıştır (Humboldt, 2007, 229). Bundan dolayı Humboldt'un bilim dünyasına bıraktığı mirasın içerisinde birçok yarım kalmış bilimsel inceleme yazıları ve projeleri de sayabiliriz (Müller, Vollmer, 1993, 55). Humboldt'un eserleri ve elbettedilbilimçalışmaları her türlü bilimsel metodolojiden yoksun ve herhangi bir sistematigi olmayan yarım kalmış çalışmalardır. Humboldt, kendi çalışmalarının yarım kalmışlığının tesirinde olacak ki ünlü alman şair *Schiller* hakkında yazdığı bir yazısında, '*büyük düşünürlerin kaleme aldıkları eserlerinin haricinde doğrudan ve tam bir etkiye sahip*' olduklarından bahseder. Bu cümle Humboldt'un kendisi için de geçerlidir. İfade edildiği üzere Humboldt, eserlerinin sistematik bir düzenden yoksun olması, eserlerinin dilinin ağırlığı, düşünce ve kavram dünyasını komplike bir üslupla kaleme alması sebebiyle eleştirilmiştir (Menze, 1964, 4). Bu eleştiriler eşliğinde yaşadığı dönemin en evrensel ve dâhiyanedilbilimcisi olan Humboldt'un eserine yönelecek ve onun bu karmaşık düşüncelerini belli bir sistematik içerisinde tahlil etmeye çalışacağım.

Humboldt'un dilbilim alanındaki en büyük başarısı, dilin varlığına dair yaptığı dilbilimsel araştırmalardır. Humboldt bu araştırmalarında dilin iki tür bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyar. Birincisi, dilin dış dünyadaki görüntü ve olgularını (*Erscheinungen*) düşünce kalıplarına dönüştürme başarısıdır. Yani insan, dil sayesinde çevresini algılar ve tüm varlık dünyasını dil sayesinde düşünebilir. İkinci etki ise, bu durumun tam tersidir: Humboldt'a göre düşünmek bir etkinliktir (*Taetigkeit*) ve bu düşünce etkinliği dil sayesinde dış dünyaya açılarak bir görüntü ve olgu hâlini kazanır. Dil ancak bu iki yönüyle kavranabilir yani konuşup anlamak için bir düşünsel etkinlik olması ve bu etkinliğin haricinde de dilin başlı başına bir madde olması. Humboldt'a göre dilin bu iki yönü birbirinden ayrı düşünülemez ve bu sebepten ötürü de dil, insan ile varlık arasında bir arabulucu rolü üstlenir:

“Sprache ist überall Vermittlerin, erst zwischen den unendlichen und endlichen

Natur, dann zwischen einem und dem andern Individuum, zugleich und durch den selben Akt macht sie die Vereinigung möglich und entsteht aus derselben; nie liegt ihr ganzes Wesen in einem einzelnen, sondern muß immer zugleich aus dem andern erraten, oder errahndet werden; sie läßt sich aber auch nicht aus den beiden erklären, sondern ist (wie überall dasjenige, bei dem wahre Vermittlung stattfindet) etwas Eigenes, Unbegreifliches, eben nur durch die Idee der Vereinigung des, für uns und unsere Vorstellungsart, durchaus Geschiedenen Gegebens, und nur innerhalb dieser Idee Befangenes” (Humboldt, 1998, Cilt III, s. 296).

[Dil, her yerde arabulucudur; ilk önce sonsuz doğa ile sonlu olan doğanın arasında, sonra beriki ile öteki bireylerin arasında, aynı zamanda ve yine bu işlevinden ötürü dil birleşmeyi mümkün kılmaktadır ki dilin oluşumunun kaynağı da budur; tüm varlığı tek bir şeye bağlı değildir, tam aksine bir başkası tarafından sürekli olarak tahmin ve hissedilmelidir. Ama her ‘iki’siyle de kendisini (dili) açıklamak mümkün değildir, zira o (her sahih arabuluculukta olduğu gibi) kavranılması çok zor olan başlı başına bir şeydir.]

Dil, bu arabulucu rolü sebebiyle nesnellik (*Objektivität*) ve öznellik (*Subjektivität*) arasında bir köprü görevini üstlenir. Bunun için konuşmak (*Sprechen*) hem özel hem de nesnel bir etkinliktir. Çünkü insan dış dünyadaki nesnel olguları (*Objekt*) algılayıp bunları dil sayesinde düşüncesine konuk eder ve daha sonra da düşüncelerini konuşarak ifade eder. Böylece düşünceler sese (*Fonetik*) bürünerek kulak yoluyla bir nesnellik (*Objektivität*) kazanır (Humboldt, 1988, Cilt VI, s. 155). Humboldt’a göre bağımsız bir güç olan dil, hem özgür ve nesnel hem de bağımlı ve özeldir. Dilin özgür ve nesnel olması şu demektir: Dil, onu konuşan insan tekinden bağımsız olarak varlığını devam ettiren bir sistemdir. Örneğin günümüz dünyasında konuşulmayan ve ölü bir dil olarak kabul edilen Latince insanlar tarafından konuşulmamaktadır fakat bu durum Latincenin var olmadığı anlamına gelmez. Dilin bağımlı ve özel olması durumu ise kişinin varolan bir dilde kendisini ifade etmeye çalışması, o kişinin o dille olan ilişkisine ve o dili kullanma becerisine bağlı olması durumudur (Humboldt, 1988, Cilt III, 180-181).

Humboldt, dil hakkında ileri sürdüğü bu diyalektik düşüncesine kaleme

aldığı birçok makalesinde yer vermiştir. Dil tiplerinin ana hatları (*Grundzüge des allgemeinen Sprachtypus*) adlı eserinde dilin diyalektik yapısının öznel arasında da varolduğunu vurgulayarak şöyle yazar:

“Im Menschen aber ist das Denken wesentlich an gesellschaftliches Dasein gebunden, und der Mensch bedarf abgesehen von allen körperlichen und Empfindungsbeziehungen, zum bloßen Denken eines dem Ich entsprechenden Du, der Begriff erreicht seine Bestimmtheit und Klarheit erst durch das Zurückstrahlen aus einer fremden Denkkraft. Er wird erzeugt, indem er sich aus der bewegten Masse des Vorstellens losreißt, und dem Subjekt gegenüber zum Objekt bildet. Es genügt jedoch nicht, dass diese Spraltung in dem Subjekte allein vorgeht, die Objektivität ist erst vollendet, wenn der Vorstellende den Gedanken wirklich außer sich erblickt, was nur in einem anderen, gleich ihm vorstellenden und denkenden Wesen möglich ist. Zwischen Denkkraft und Denkkraft aber ist die einzige Vermittlerin die Sprache, und so entsteht auch hier ihre Notwendigkeit zur Vollendung des Gedankens. Es liegt aber auch in der Sprache selbst ein unabänderlicher Dualismus, und alles Sprechen auf Andere und Erwiderung gestellt. Das Wort ist kein Gegenstand, vielmehr den Gegenständen gegenüber etwas Subjektives, nun aber soll es im Geiste des Denkenden doch ein Objekt, von ihm erzeugt und auf ihn zurückwirkend sein. Damit es sich nun von einem bloßen Scheinobjekte, einem Traumbilge unterscheide, muß es Wesenheit in einem Hörenden und Erwidernden gewinnen” (Humboldt, 1988, Cilt V, s. 380).

Ama insan için düşünmek esas itibariyle toplumsal varlığa bağlıdır. İnsan, tüm fiziksel ve duygusal ilişkilerinin haricinde açık bir düşünme eylemi için ‘ben’ olanın karşısında ‘sen’ olana ihtiyaç duyar ki düşünmek kavramının kesinliği ve açıklığı ancak bir yabancı düşünme gücünün geri ışımasıyla mümkündür. Düşünmek kavramı ancak bir hareket yığını olan kurgulardan çekip kopartıldığında ve öznenin (Subjekt) karşısında nesne (Objekt) oluşturulduğunda üretilebilmektedir.

Humboldt’un dil bilimsel çalışmalarına kısaca değindikten sonra çalışmamın bundan sonraki kısmında Humboldt’un dilbilim alanındaki belli başlı araştırmalarını konu edecek ve tartışacağım.

4.2.1. Dilin Analogik Yapısı

Dilin analogik yapısı Humboldt'un dil hakkında beyan ettiği ilk düşüncelerinden sayılmaktadır. Humboldt bu kuramında Aristoteles'in Metafizik adlı eserinden esinlenmiştir. Aristoteles bu eserinde dünyadaki herşeyin zıddıyla varolduğunu, insan tekinin sezgisel olarak analogik düşündüğünü ve bu sayede dünyadaki fenomenleri belli bir düzen içinde algılayabildiğini yazar (Scharf, 1989, 70). Humboldt, 1800 yılında arkadaşı Alman şair Schiller'e yazdığı bir mektubunda dil hakkında şöyle bir kanıyı dile getirir:

“Die Sprache übt aber auf die Art unres Denken einen andren gleich wichtigen Einfluß aus. Die Analogie ihrer Bildung, die sie eigentlich zur einer Sprache oder jener bestimmten macht, verbindet jeden einzelnen Teil in ihr aufs festeste mit allen übrigen, und denken wir uns dieselbe sehr groß, oder nehmen wir unsern Sinn für sie sehr geschärft an, so wirkt der Teil gerade ebenso auf uns, als das Ganze” (Humboldt, 1989, Cilt V, s. 196).

[Dil düşüncemizin şekillenmesinde aynı önemdeki başka bir etkiye sahiptir. O dili, başka dillerden ayıran ve kendisini özel kılan analogik oluşumdur ve bu analogik yapı bir dilin içindeki her parçayı diğerlerine sağlam bir şekilde bağlar. Amaçlarımızı keskinleştirip dilin bu bağlayıcı yanına yönelttiğimizde, parçayı bir bütünmüş gibi algıladığımızı kanıksarız.]

Humboldt'a göre dil, bütün olarak analogiden oluşmaktadır ve en küçük birimine kadar organik bir yapı halindedir:

“Man kann es als einen festen Grundsatz annehmen, das alles in einer Sprache auf Analogie beruht, und ihr Bau, bis in seine feinsten Teile hinein, ein organischer Bau ist” (Humboldt, 1936, Cilt III, s. 295).

[Bir dildeki herşeyin analogi üzerine kurulu olduğunu ve o dilin yapısının en küçük parçasına kadar organik bir yapıda olduğunu sağlam bir temel ilke olarak kabul edebiliriz.]

Humboldt'a göre dil, kelimeler ve kurallardan ibaret bir kaos (*Chaos von*

Wörtern und Regeln) değildir (Humboldt, 1989, Cilt VII, 46). Dil, kaos olmanın tam aksine, her ögenin bir diğeriyle birleşimde bulunduğu, yaşayan organik bir bütündür. Burada vurgulanan hususlardan biri de dilin organik bağ olmasıdır. Humboldt'un organik bir bağdan kastettiği şey, dilin yaşayan bir varlık olmasıdır. Humboldt bu görüşünü ünlü Kawi-Eseri'nde şöyle ifade eder;

“Es gibt nichts Einzelnes in der Sprache, jedes ihrer Elemente kündigt sich nur als Teil eines Ganzen an” (Humboldt, 1936, Cilt IV, s. 14).

[Dilde tek başına hiçbirşey yoktur; her eleman bir bütünün parçası olduğunu bildirir.]

Dili bir bütün olarak ayakta tutan unsur, dilin yukarıda ifade edilen bu analogik yapısıdır. Humboldt, dilin bu analogik kuramıyla bir yandan dili oluşturan tüm ögeler arasında bir ilişkinin var olduğunu vurguluyor ve diğer yandan ise dilin, kendisini oluşturan bu unsurların birbiriyle olan ilişkileri sayesinde, canlı bir varlık olduğunu iddia ediyor. Humboldt'a göre analogi, dilin kendi içindeki ahengini sağlayan ve hatta dili var eden bir unsurdur (Scharf, 1989, 69).

Humboldt'un yukarıda açıklamaya çalıştığımız analogik kuramına göre insan tabiatı icabı dünyayı analogik olarak yorumlar. Yani insan yaratılışı icabı dış gerçekliği algılamak için şeyin farklı ve benzer yanlarını ayırt ederek düşünür.

“Unser Denken behandelt nie einen Gegenstand isoliert, und braucht ihn nie in dem Ganzen seiner Realitaet. Es erschöpft nur Beziehungen Verhältnisse, Ansichten ab, und verknüpft sie” (Humboldt, 1936, Cilt III, s. 170).

[Düşüncemiz bir şeyi izole ederek ele almaz ve o şeyi hiçbir zaman bütün gerçekliğiyle kullanmaz. Düşüncemiz sadece ilişkileri, koşulları, kanıtları yorumlayarak, bunları birleştirir.]

Böyle bir analogik düşünme Humboldt'a göre fitri bir olgudur. Çünkü insan, dış dünyadaki gerçekliği algılayabilmek ve bu gerçekliği bir bütün içinde kavrayabilmek için analogik düşünmeye ihtiyaç duyar. Bu analogik düşünme yapısı sebebiyle insan, sürekli olarak entelektüel bir etkinlik içerisinde ve farkında olarak ya da olmayarak

dış dünyayı bu analogik etkinlik içerisinde algılar. Kış mevsiminde sokakta penye ile gezinmekte olan kişinin hemen fark edilmesi durumu bir örnek teşkil edebilir. Humboldt bu gerçeği şöyle ifade eder:

“Wohin der Mensch nur immer seine Blicke richten mag, da sucht er den Begriff eines gegenseitigen Zusammenhanges, einer inneren Organisation geltend zu machen” (Humboldt, 1936, Cilt II, s. 128).

[İnsan her nereye bakışlarını yöneltse, orada içsel bir düzeni geçerli kılacak bir ilişkinin kavramını arar.]

Humboldt’a göre insan teki nasılsa dış gerçekliği algılamak için analogik düşünüyorsa kendi iç gerçekliğini oluşturmak için de dilin bu analogik yapısından yararlanıyor ve düşünüyordur. Ona göre dil, kendi içerisinde dahi birbirini bütünleyen kutuplardan oluşmaktadır. Örneğin, insan renk olarak ‘siyah’ kavramının ne idüğünü yani onun özünü ancak karşıtı olan ‘beyaz’ renk ile anlamlandırabilir. Humboldt’un dilin analogik yapısı olarak adlandırdığı ve ifade etmeye çalıştığı, dili oluşturan tüm öğelerin birbirlerini bütünleyen ve ancak bu sayede bir uyum oluşturabilen karşıt kutuplardan meydana gelmesidir. Humboldt’un bu kuramının temelindeki düşünceye göre, diller zamanla oluşmuş sistemler değildirler. Çünkü dil, varlığı icabı bir bütündür ve bütün olan bir şey kendisini uzun yıllara yayarak peyderpey göstermez. Bu cümleyi bir örnek vererek açalım: Bir dilde önce siyah kavramı ortaya çıkmış ve bundan uzun yıllar sonra beyaz kavramı ortaya çıkmış değildir. Dil tüm bütünlüğü ile ortaya çıkmış ve insanlara sunulmuştur yani, siyah kavramının karşıtı olan beyaz kavramıyla aynı zamanda ortaya çıkması gerekmektedir. Bu analogik yapısı sebebiyle dildeki herşey ancak zıddı ile kaimdir. Siyahın siyahlığı beyaz olmadan bilinemez ve bu sebepten ötürü de dil bir bütün olarak aynı zamanda ortaya çıkmış olmalıdır. Humboldt’un bu görüşleri, dilin ortaya çıkışı hakkındaki tartışmalara verdiği bir cevap niteliğindedir. Humboldt, Karşılaştırmalı Dil Bilimi adlı eserinde şöyle yazar:

“Es kann auch die Sprache nicht anders, als auf einmal entstehen, oder um es genauer auszudrücken, sie muss in jedem Augenblick ihres Daseyns dasjenige besitzen, was sie zu einem Ganzen macht ”(Humboldt, 1936, Cilt IV, s. 2).

[Dil, birden oluşmaktan başka bir seçeneğe sahip değildir ya da daha kesin bir ifadeyle dil, varlığının her anında kendisini bir bütün kılan şey neyse, ona sahip olmalıdır.]

Yukarıda da ifade edildiği gibi dış dünyadaki yeni madde ve fenomenleri düşünceye aktarmaya yarayan dil, canlı olması sebebiyle kendisini sürekli geliştirir. İnsan, gündelik hayatında teknolojik ve bilimsel gelişmeler sebebiyle birçok yeni madde ve fenomenlerle temas kurar. Burada önemli olan soru şudur: İnsan karşılaştığı bu yeni şeylerle dil bazında nasıl bir ilişki kurar ve bu şeyleri nasıl tanımlar? Humboldt'un verdiği yanıt şöyledir: Dil, analogik yapısı sayesinde bu yeni fenomenleri kendi havzası içerisinde konumlandırır. Bu cümleyi bir örnek vererek somutlaştırıp açalım. 20. yüzyılın en önemli icatlarından olan, her geçen gün hayatımızdaki yerini daha da belirginleştiren *Computer* cihazını ele alalım ve Humboldt'un yukarıdaki cümlesini bu cihazın adı eşliğinde irdeleyelim. Computer terimi İngilizce “*to compute*” fiilinden türetilmiştir ve köken itibarıyla da Latince “*computare*” fiilinden gelmektedir. Computare fiilinin Türkçe karşılığı ‘*hesaplamak, toplamak*’tır ve bu cihazı üretenler de bu cihaza, verileri hesap ettiği için “Computer” adını vermişlerdir. Humboldt'un dilin analogik yapısıyla kastettiği de Computer denen bu cihazın fonksiyonları icabı verileri, yani bilgileri hesap edip topladığı için dilimize ‘*bilgisayar*’ olarak girmesidir. Dil, bu analogik yapısı sayesinde, canlılığını koruyabiliyor ve her yeni fenomen ya da maddeyi kavramlaştırarak bünyesine dahil edebiliyor. Böylece dil, doğal yapısını muhafaza ederek gücünü kendisinden alıp kendisini yeniden üretebiliyor. Humboldt, *Karşılaştırmalı Dil Bilimi (Vergleichendes Sprachstudium)* adlı eserinde dil ile kavramlar arasındaki bağıntıyı şöyle dile getirir:

“Die Erweiterung der Begriffe und der Sprachen muss darauf leiten, neue Gegenstände durch Vergleichung mit anderen, schon bekannten zu bezeichnenden und das Verfahren des Geistes bei der Bildung ihrer Begriffe in die Sprachen überzuführen” (Humboldt, 1936, Cilt VII, s. 319).

[Kavramların ve dillerin gelişmesi, yeni şeylerin bilinen ve benzeşen başka şeylerle mukayese edilerek kavramların oluşturulup dile nakledilmesindeki tinsel tutumla ilgilidir.]

Dil,analojik yapısı sayesinde kendisini sürekli olarak yenilmekle birlikte kendisine mahsus yapısını da muhafaza etmektedir. Dilin analojik yapısı, o dilin başka bir dilin egemenliği altına girmesini önler. Humboldt'a göre başka bir dilin tesiri altında kalan dil, bu analojik yapısı sayesinde, yabancı olan unsurları asimile ederek kendi bünyesine dahil eder ve böylece varlığını korur.Bu cümleye bir örnek verelim. Osmanlı devleti bünyesinde 400 yıl boyunca beraber yaşadığımız Yunan'lar, dil düzleminde Türkçe'den birçok kavramı almışlardır. Yunan dili, tesirinde kaldığı bu Türkçe kavramları kendi ses uyumunu gözetip potasında eriterek bünyesine dahil etmiştir; hamam, divan, duman gibi Yunan dilinde olmayan kelimeler sonlarına -i takısı eklenip (hamami, divani, dumanı gibi) asimile edilerek Yunan diline dahil edilmiştir.

4.2.2. Konuşmak Ve Düşünmek Hakkında

(ÜBER SPRECHEN UND DENKEN)

Dilin önemli bir özelliği de düşünce aracı olmasıdır. Dil olmadan düşünceler açığa vurulamaz ve bunun için dil ile düşünce arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Düşünce olmadan dilden, dil olmadan da düşünceden söz edilemez. Dil düşüncenin oluşmasını, ayakta kalmasını, geliştirilmesini ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar. Dilbilimciler bir dildeki kelime sayısı ile o dili konuşanların düşünce ufukları arasında doğru orantılı bir ilişkinin var olduğunu savunurlar. Bu durum bireysel olarak da böyledir, kişinin kelime hazinesinin genişliği ile düşünce ufkunun genişliği doğru orantılıdır.

Kelimeyle kavram, dille düşünce arasındaki ilişki üzerine ilk tartışmalara Eski Hint'te rastlanır. Hint gramercilerinin bir kısmı biçimle anlam arasında zorunlu ve doğal bir yapının varlığını kabul ederlerken bir kısmı da kelimenin toplumsal nitelikli olduğunu ve anlaşma ürünü olduğunu savunmuşlardır. Bu soruna Eski Yunan filozofları da ilgi göstermişlerdir. Eflatun, dil ile düşünce arasında varolan 'doğal bağıntıyı' savunarak düşüncenin dilden doğmayıp dilin düşünceden doğduğunu ileri sürer. Eflatun'a karşı çıkan Arsitoteles dilin veyahut kelimelerin doğal olgular olmayıp toplumsal bir anlaşma ürünü olduğunu savunur.

Konuşmak ve düşünmek üstüne (*Über Denken und Sprechen*) adlı bir çalışma kaleme alan Humboldt'a göre düşünme eyleminin temelindeki unsur düşünen ile düşünülen şey arasındaki 'reflexiondur'. Reflexionun olabilmesi için düşünen kişi tüm tinsel faaliyetlerini bir an için durdurup tasarladığı (*Vorgestellte*) şeyi bir bütünlük içerisinde kavrayarak karşısına koymalıdır. Her düşünce eylemi subjenin bir bütünlük içerisinde kavradığı şeyleri objelere dönüştürüp bunları adeta eşyalaştırarak kendi karşısına dikmesiyle vuku bulmaktadır. Hiçbir düşünce, en saf olanı dahi, duyularımızın genel şekilleri yardımıyla cereyan etmemektedir, bu duyularımız sayesinde düşünce eylemi gerçekleşir. Humboldt'a göre dış dünyadaki tüm şeyleri düşünceye dahil ettiren tek unsur dildir (Humboldt, 2007, 8).

Bu sebepten ötürü dil, şartsız olarak ilk reflexionla başlamaktadır ve düşünen kişiye dış dünya ile bizzat kendisi arasına mesafe koyduğu için de kişinin özbilincini (*Selbstbewusstsein*) uyandırıp inşa ettirmektedir (Humboldt, 2007, 9).

Dil zaman ve mekân belirten yanıyla dış gerçekliğin bir bütün olarak kavranmasını sağlar. Dil, yer belirten yapısının yanısıra zaman düzlemindeki akışı (*Zeitfolge*) sayesinde şimdi-geçmiş ve gelecek arasında ayırım yaparak herhangi bir karışıklığı önler. Humboldt'a göre düşünen bir varlık olan insan duyu organlarıyla tüm dünyayı algılar ve dilin ona sunduğu olanaklar sayesinde de dünyayı bir bütünlük içerisinde anlamlandırır. Mesela, A kazağının rengi kırmızı ve B kazağının rengi de sarı olsun. Kişi, görme duyusu sayesinde bu kazakların renklerinin birbirlerinden farklı olduklarını algılar. Fakat A kazağının kumaşı ile B kazağının kumaşı arasındaki benzerlikleri ya da farkları bulmak için başka bir duyu organına ihtiyaç vardır ki bu da dokunma duyusudur. İşte Humboldt'un 'insan dünyayı bir bütün olarak dil sayesinde kavrar' düşüncesiyle kastettiği budur.

Dil kâinattaki herşeyi kendi içerisinde renk, koku, hız gibi sınıflandırarak bir bütün olarak barındırır ve insanın kâinatı kavramasını sağlar. Humboldt'a göre dil bu işlevini yaparken ses (*Ton*) aracılığıyla iletişimi sağlar ve bunu yaparken de doğadaki sesleri dahi kendi bünyesine dâhil eder. Fakat Humboldt'un burada dikkat çektiği önemli bir nokta doğadaki seslerin olduğu gibi dilin bünyesine dâhil edilmediğidir. Dil, doğadaki sesleri kendince işleyip yoğurarak bu sesleri kendi bünyesine dâhil

eder. Mesela kedinin miyavlaması, şelaleden akan suların şırıldaması, fırtınalı bir havada göğün gürlemesi gibi doğadaki bazı seslerin ‘yansıma sözcükler’ adı altında dilin bünyesine dâhil edilmesi durumu, buna birer örnektir.

Dil, yukarıda ifade edilenlerin haricinde siyasi bakımdan da büyük bir öneme sahiptir. Humboldt’a göre dil, bir milletin karakterini etkileyen (o ülkenin coğrafik özellikleri, iklim şartları gibi) dış unsurların en önemlisidir ve hatta dil, bir milletin ruhudur (*Die Seele der Nation*). Bunun için dilin gözardı edildiği her araştırma ve gözlem eksik kalmaya mahkumdur çünkü bir milletin karakterinin (*Nationaleigentümlichkeit*) en belirgin olduğu alan dildir. Humboldt için bir bireyi milletin karakterine bağlayan iki önemli yol vardır: İrsiyet (*Abstammung*) ve dil (*Sprache*).

Humboldt’a göre dil irsiyetten daha önemli bir konuma sahiptir. Bir çocuk irsi olarak kalıtım yoluyla anne- babasının bazı özelliklerini alabilir. Ancak medeniyet göz önünde bulundurulduğunda dil sayesinde yetişmekte olan bir nesilden bahsetmekteyiz ki dil, onu kullanan milletin kafa yapısını, nasıl düşündüğünü, zihninin nasıl çalıştığını ve mantığını ortaya koyar ve aynı zamanda bunları da belirler. Dil, millet denilen sosyal varlığı birleştiren ve fertler arasındaki duygu ve düşünce birliğini vücuda getiren unsurdur. Humboldt esasen, belirli bir dil ile o dili konuşan milletin kültürü arasında diyalektik bir bağ olduğunu savunmakta ve dil ortaklığını millet olmanın gereklerinden saymaktadır. Humboldt’a göre, dil ortaklığı demek aynı dünya ortaklığına sahip olmak demektir ki her dilde, o dile özgü bir dünya görüşü saklıdır ve bir milletin diliyle o milletin dünya görüşü birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. Bir başka ifadeyle, bir milletin dünya görüşü o milletin dilini belirlediği gibi, dili de dünya görüşünü belirlemektedir. Bu sebeple, bu ikisinden birindeki değişim, diğerinin de değişmesi sonucunu doğurmaktadır. Çünkü Humboldt dili bir ürün (ergon) olarak değil, bir etkinlik (energia) olarak düşünmektedir. Bundan dolayı dil, kendisini biteviye yeniden gerçekleştiren ve kuşaktan kuşağa aktaran bir etkinliktir (Altınörs, 2003, 106).

Humboldt’un dil ile kültür arasındaki etkileşimi bu denli vurgulamasının sebeplerinden biri de onun yaşadığı dönemde yaygın olan ulus-devlet ideolojisidir. Bunun için Humboldt’un dil hakkındaki düşüncelerinin dil bilimci araştırmacıların

istifade edebilecekleri olumsal (contingent) önermeler olmayıp hem felsefi bir zeminde hem de sosyolojik bir zeminde değerlendirilmeye ve tartışılmaya değer fikirler olduklarını vurgulamalıyız.

4.3. Humboldt'un Düşüncelerinin Günümüzde Uygulanabilirliği

Eğitim ve dil kavramları her çağda farklı şekilde ele alınmış ve içerisinde farklı olarak anlamlandırılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde gelişen bilimsel disiplinler de eğitim kavramını birbirlerinden farklı olarak ele almış ve yorumlamıştır. Sosyologlar ve sosyal yöne ağırlık veren eğitimciler, eğitim kavramını bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü kavrayarak sosyalleşmesi, toplumu benimsemesi ve topluma katılımını artırması için gerekli olan donanımın kazandırılması olarak tanımlıyor. Psikoloji bilimine göre ise eğitim, bireyin içindeki yetenekleri, arzuları ve ilgileri geliştirerek en üst düzeye çıkarması ve çevre imkânlarını kullanarak kendisini daha donanımlı hâle getirerek kendi içindeki 'potans'ını kullanabilmesidir. Ekonomi bilimindeki tanımlamalarda ise eğitim bir yatırım ve üretim işidir. "Ekonomik olarak eldeki bilgisiz ve yetişmemiş insan malzemesini işleyerek birer kalifiye işgücüne dönüştürmek" olarak tanımlanmaktadır. Eğitimbilim, oluş hâlinde olan, gelişen ve değişen insan tekininin etkilenebilirliğinden yararlanarak onun davranışlarını istediği gibi düzenlemek ve değiştirmek istemektedir. Eğitim, pek çok düşünür ve bu alanda kendisini geliştirmiş olan eğitimciler tarafından değişik biçimlerde tanımlanmıştır.

Humboldt'a göre eğitim, hikmete ve erdeme gönenen bir ulusa hediye edilebilecek en güzel hediyedir. 1809 yılında kültür ve eğitimden sorumlu bakan(*Leiter der "Sektion des Kulturs und des öffentlichen Unterrichts"*) olarak atandıktan sonra, dinamik bir şekilde yeni eğitim projelerini hayata geçirmeye başlayan Humboldt, öğretmen yetiştirme okulları (*Lehrerausbildung*) açarak ilköğretim ve halkokullarında sınav sistemini hayata geçirmiş (*Prüfungswesen an Elementar- und Volksschulen*), tüm okullarda ders planı (*Lehrpläne*) uygulamasını başlatmış, lise ve üniversite öğretimi alanlarında (*Gymnasien und im universitären Bereich*) birçok reform yapmıştır (Lüke, 2007, 49-50).

Humboldt, gerçekleştirdiği reformlar sayesinde üç basamaklı bir eğitim

programını inşa etmek istiyordu: İlköğretim (Elementarschule), lise eğitimi (Gymnasium) ve üniversite eğitimi. 1809 yılının güz döneminde okul sistemi için ikitaslak hazırlamıştır: Königsberg Okul Planı („Königsberger Schulplan) ve Litauen Okul Planı (Litauischer Schulplan). Bu taslaklar Alman okul eğitimi tarihinin iki merkezi belgeleri konumundadırlar. Humboldt'un bu üç aşamalı eğitim sistemi zamanın Şövalye Akademilerine (Ritterakademien), dini okullara (Kadettenschulen) ve orta okullara (Realschulen) karşı yapılmış bir yenilik girişimiydi. Humboldt lise eğitimi ile ilgili yenilikleri Almanya'da sonraki yıllarda hayata geçirilen ve Yunanca, Latince gibi eski diller hakkında da eğitim veren hümanist liselerin (humanistisches Gymnasium,) öncüsü olmuştur.

Humboldt eğitim alanındaki fikirlerini hayata geçirirken birçok eleştiri okunun hedefi olmuştur. Bu eleştirilerin başını Humboldt'un reformlarını gerçekleştirirken halkın sosyal ve ekonomik realitesini göz önünde bulundurmaktan ziyade kendi müreffeh ve aristokrat hayatını ölçü olarak aldığı eleştirisi başı çekiyordu. Ancak Humboldt'a göre yaptıkları umumun menfaatine olan genel eğitim reformlarıydı (allgemeine Bildungsreform) ve amaç itibarıyla da sağlıklı bir orta sınıfın oluşmasını öngörmekteydi.

Fransız İhtilali'nin halkta uyandırdığı özgürlük istencine cevap verebilmek ve Napolyon'un yükselen gücü karşısında Alman ulusal birliğini sağlamlaştırmak için eğitim alanında reformlar gerçekleştiren Prusya devleti, eğitim alanındaki bu reformları gerçekleştirmesi için Wilhelm v. Humboldt'u görevlendirmiştir. İlk orta ve lise öğretimlerinin yanı sıra üniversite öğretimine de bir dizi reform getiren Humboldt, eğitim alanındaki yeni hümanizm (*Neuhumanismus*) akımının temellerini atmış ve Antik Çağ'ın, bilhassa eski Yunancanın, eğitim sisteminde yerini almasını sağlamıştır. Humboldt'un yaptığı bu reformlar sayesinde Alman eğitim hayatına getirdiği en önemli yenilikler şunlardır:

1) Öğretmenlik sınavları (Almanca: *Lehramtexamens*/ latince: *examen pro facultate docendi*): Günümüz Almanya'sında hâlâ geçerli olan ve öğretmen adaylarının yetkinlik belgesini aldıkları sınavdır. Humboldt'un yapmaya gayret ettiği şey, bir nesli yetiştirecek öğretmenlerin etkinliğinin ve yetkinliğinin devlet tarafından kontrol

edilmesidir. Almanya'daki eğitim sistemine göre, kişinin öğretmen olması iki aşamadan geçmesine bağlıdır; birincisi, öğrencinin bir öğretmenlik alanında başarıyla bitirdiği bir lisans eğitimi ve ikincisi de, böyle bir lisans eğitiminden sonra öğrencinin bu öğretmenlik yeterlilik sınavlarında başarılı olmasıdır. Almanya'da her federal devletin kendisinin düzenlediği bu sınavlar, genellikle iki aşamadan oluşmaktadır; birincisi, yazılı sınavlardan (*Arbeiten unter Aufsicht: Klausuren*) ve diğeri de sözlü imtihanlardan (*mündliche Prüfungen*) oluşmaktadır. Bu aşamadan sonra devlet tarafından açılan yetkinlik sınavlarında başarılı olan kişi, 18 ila 24 aylık stajını (*Lehramtsreferendariat*) da başarıyla tamamladıktan sonra ikinci sınavdan (2. Staatsexamen) geçip yetkinlik belgesini alarak meslek hayatına başlamaya hak kazanmış sayılmaktadır.

2) Lise bitirme sınavı (*Abiturprüfung*): Günümüz Almanya'sında hâlâ geçerli olan ve lise diploması almak için girilen sınavdır. 1812 yılında Humboldt ve yardımcısı Johann Wilhelm Süvern tarafından geliştirilen ve tüm eğitim görenlerin girmesinin gerekli olduğu bu sınav ile öğrencinin eski dillerden sayılan Eski Yunanca ve Latince, Matematik, Almanca, Fen Bilimleri, Fransızca derslerinden imtihan edilmesi zorunluydu. 25. 07. 1934 yılında Kral Friedrich Wilhelm III. tarafından hayata geçirilen bu bitirme sınavları liseden (das Abitur) mezun olan kişinin yüksek okul okumaya ya da lisans yapmaya hak kazandığını belgeleyen bir yetkinlik sınavıdır. Bu sınavlarda tam-lise yetkinlik (*Vollabitur*) belgesini alan öğrenci üniversitede istediği bölümü okuma hakkına sahipkenbölüme-bağlı-lise (*fachgebundene Abitur/ Fachabitur*) okuyanlar ise bu okudukları bölüm ile ilgili üniversitelerdeki bölümlerde okuma hakkına sahiptirler. Humboldt'un bu düşünceleri zamanıçerisinde değişerek farklı okul ve eğitim formatlarıyla (*Schul- und Studienformen*) elde edilebilmektedir.

3) Öğretmenlerin ders plan çizelgeleri (*Plan der Unterrichtsverfassung*): Öğretmenlerin ders işleme planlarını belgeleyen çizelge.

4) Humboldt'un reform eserlerinden birisi de 1810 yılında açılan *Berlin Üniversitesi*dir. 16 Ağustos 1809'da kurulan ve 10 Ekim 1810 tarihi itibariyle öğretime başlayan Berlin Üniversitesi (*Humboldt- Universität zu Berlin*) Berlin'deki en eski üniversite olmakla beraber bünyesinde okuyan öğrenci sayısı itibariyle de Berlin'in ikinci büyük üniversitesidir. İlk adıyla *Alma Mater Berolinensis* adını taşıyan

üniversitede hukuk, tıp, felsefe ve ilahiyat bölümleri mevcuttu ki o zamanın Almanya'sında fen bilimleri, felsefe fakültesinin bünyesindeydi. *Sonraları* Üniversitât adını alan bu üniversite 2012 yılında 339,4 milyon Avro bütçeye sahiptir ve 30.061 öğrenciye eğitim imkânı sunmaktadır. Humboldt'un etkisiyle kurulduğu tarihten itibaren nitelikli ve kaliteli öğretim elemanlarını bünyesinde toplamayı başarmış olan bu üniversite, dünyadaki sayılı üniversitelerdendir. Humboldt, bu üniversiteyi kurarken oluşturmak istediği konsepti kaleme aldığı 'Berlindeki Yüksek Bilimsel Kurumların İç Ve Dış Organizasyonu' (*Über die innere und äußere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten in Berlin*) adlı makalesinde etraflıca anlatmış ve Humboldt'un bu konsepti modern üniversitelerin organize oluşlarını derinden etkilemiştir. Humboldt'un geliştirdiği konseptin temelindeki düşünce araştırma(*Forschung*)vekuram (*Lehre*) arasındaki kuvvetli bağ, serbest bir bilimsellik ve bireysellik inşasıdır. Bu idealini gerçekleştirirken Humboldt'un en fazla dikkat ettiği şey öğrencilere faydalı olabilecek gerekli mimari yapı ve bilimsel malzemeleri temin etmektir (Geier,2009, 267).

Bu üniversitenin öğretim elemanları kadrosunda devrin en önemli bilim adamları yer almıştır:Schleiermacher, Friedrich Carl von Savigny, Johann Gottlieb Fichte und Barthold Georg Niebuhr gibi. Humboldt böyle bir öğretim elamanı kadrosunu bir araya getirebilmek için çok zor günler geçirmiş ve bu büyük isimleri bir çatı altında toplayabilmek için birçok bilim adamının nazıyla oynamak zorunda kalmıştır. Bu durum günümüz üniversitelerinin derinden yaşadıkları bir problemidir; üniversitenin kalifiye ve kaliteli öğretim elemanına sahip olması, o üniversitenin öğrencilerce tercih edilmesinde ve bilim dünyasında etkin ve yetkin bir konuma sahip olmasında büyük bir öneme sahiptir (Geier, 2009, 268).

Eşi Caroline, arkadaşına yazdığı bir mektubunda, Humboldt'un Berlin Üniversitesini açmak için devrin en ünlü bilim adamlarını (*Schleiermacher, Friedrich Carl von Savigny, Johann Gottlieb Fichte ve Barthold Georg Niebuhr* gibi) bir araya getirmek için verdiği çabalardan bahseder ve Humboldt'un bu bilim adamlarını razı edebilmek için büyük mücadeleler verdiğinden yakınıdır(Geier, 2009, 269).

Humboldt için üniversite çatısı altında en öncelikli husus, hocalar ile öğrenciler

arasındaki bilim ve araştırmanın birlik içerisinde ele alındığı (*Einheit von Forschung und Lehre*) bir eğitimidir. Bu anlayış günümüz üniversiteleri için de geçerlidir. Günümüzdeki birçok üniversitenin sosyal bilimlerde çeşitli istatistiksel ve anketsel çalışmalarla ve fen bilimlerinde ise laboratuvarlardaki araştırma ve çeşitli projelerle öğrencilerine tecrübe kazandırmak istemeleri, Humboldt'un bu anlayışının günümüzde uygulanabilirliğine bir örnektir. Ayrıca üniversitelerin ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan özerk olmalarını talep etmesi ve bunun bilimsel hayatınısıhhati için kaçınılmaz olduğunu vurgulaması hususu da 20. yüzyıl bilim dünyasındaki büyük bir yenilik olduğu gibi günümüz dünyasındaki bilimsel hayat için de geçerli olan bir ilkedir.

Genç yaşından itibaren yabancı dillere merak salan Humboldt, ömrünün sonlarına doğru 32 yabancı dile vakıf olmuştur: İngilizce, İtalyanca, İspanyolca, Baskça, Macarca, Çekoslovakya, Litvanyaca gibi. Humboldt'un bilimsel araştırmalarda ele aldığı diller arasında Amerika kıtasındaki yerli dillerin yanı sıra Koptica, Eski Mısır dili, Çince, Japonca, Hindi Sanskritçe, Java ve Birmanca dilleri de vardır. Humboldt'u bu kadar dili araştırmaya sevk eden en önemli unsur, onun insana olan bakış açısı ve insanı değerlendiriş biçimidir. Humboldt'a göre insanı insan yapan değerler manzumesi, dilin bünyesinde saklıdır ve milletlerin en bariz özellikleri kendisini dilde dışa vurmaktadır. Humboldt'un araştırmaları ve öne sürdüğü fikirler, dilbilim alanında günümüze kadar tartışılmış ve dil felsefecileri tarafından çeşitli açılarla ele alınmış, irdelenmiştir. Humboldt, 20. yüzyılın ortalarına kadar, başını Leo Weisberger'in çektiği 'içeriğe yönelik dilbilgisi' kuramcılarını ve günümüzün en ünlü dil filozofu olan Naom Chomsky'nin düşüncelerini etkileyerek kendisinden sonraki bir çok araştırma için ilham kaynağı ve yol gösterici olmuştur (Störing: Humboldt). Humboldt hakkında en geniş araştırmaları yapan bir başka ünlü dilbilimci de Frankfurt Okulu mensuplarından Bruno Liebrucks'tur. Liebrucks "Dil ve Bilinç" adı altında kaleme aldığı beş ciltlik kitabının ikinci cildini tümüyle Humboldt'a ve onun dilbilim alanındaki fikirlerine ayırmıştır (Liebrucks, 1964). Böylece Humboldt 1960'larda dahi akademinin amfilerinde kendinden söz ettirmeyi başarmıştır.

Humboldt, kaleme aldığı bu eserlerinde kendi eğitim idealinden ve gerçekleştirmeyi amaçladığı reformlardan bahsetmiştir. Ona göre eğitim, bir çocuğa insaniyetini (*Menschlichkeit*) geliştirebilmesi için sunulan bir fırsattır. Eğitim çocuğun

ileriki yaşlarda toplumsal ve mesleki yaşamında üstleneceği ödevlerinin aşılandığı bir amaç taşımamaktadır. "Hayati ihtiyaçlar ya da mesleki ihtiyaçlar için gerekli olan neyse ya özel olarak ya da umumi tedrisattan sonra alınmalıdır. Bunların ikisi birbirine karıştırılırsa eğitim duruluğunu kaybeder ve ne kâmil bir insan elde edilebilir ne de herhangi bir sınıfa mensup kâmil bir vatandaş" (Humboldt, 1968, Cilt XIII, 266). Prusya Kralı Friedrich Wilhelm III. fiziksel düzlemde gücünü yitiren Prusya devletinin eski görkemine ancak tinsel düzlemdeki başarısıyla (*geistige Leistungen*) ulaşabileceği kanısındaydı. Bu sebepten ötürü Fransız İhtilali'nin halkta uyandırdığı özgürlük istemine cevap verebilmek ve Napolyon'un yükselen gücü karşısında Alman ulusal birliğini sağlamlaştırmak için eğitim alanında reformlar gerçekleştiren Prusya devleti, eğitim alanındaki bu reformları gerçekleştirmesi için Wilhelm v. Humboldt'u görevlendirmiştir. İlk orta ve lise öğretimlerinin yanı sıra üniversite öğretimine de bir dizi reform getiren Humboldt, eğitim alanındaki yeni hümanizm (*Neuhumanismus*) akımının temellerini atmış ve Antik Çağ'ın, bilhassa eski Yunancanın, eğitim sisteminde yerini almasını sağlamıştır (Spranger, 1910/ Blankertz, 1992).

SONUÇ

Eğitim ve dil kavramları, birçok devleti olduğu gibi ülkemizi de meşgul eden iki önemli etkinlik alanıdır. Çağımız insanı, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin kendisini hergün yenilediği bir dünyada yaşamakta ve bu gelişmelere ayak uydurabilmek için sürekli etkin olmaya, değişmekte ve gelişmekte olan bu yeni koşullara uyum sağlamaya çalışmaktadır. Çalışmamda Prusya devletinde diplomat olarak görev yapmış, Prusya eğitim sistemini reforme etmiş, Berlin Üniversitesini kurmuş, çeşitli yüksek makamlarda bulunmuş ve 32 dil konuşan Wilhelm von Humboldt'un eğitim ve dil hakkındaki düşüncelerini irdeleyerek bu iki unsurun önem ve mahiyetini belirtmeye çalıştım.

Eğitimi, bireyi dünya vatandaşı olarak insanlığa ve tabiata karşı duyarlı yetiştirmek olarak tanımlayan Humboldt, bireyin ancak eğitim sayesinde toplumda yüksek bir değere sahip olabileceğini, tutum ve davranışlarını biçimlendirebileceğini ve böylece bir özne konumuna yükselebileceğini savunur. Kişinin kendisini eğitim yoluyla geliştirmesi tüm beşeriyetin ortak idealidir ve her bireye kendisini geliştirebileceği imkânlar sunulmalıdır ki birey beşeriyet bünyesi içerisinde kendine özgü yerini alabilsin. Eğitimin engellenmesi ya da yeterince dikkate alınmaması ise tüm insanlığa karşı işlenmiş ve telafisi mümkün olmayan bir suçtur.

Humboldt mikro plandaki (bireysel) eğitimi makro plandaki (beşeriyet) eğitimle ilişkilendirmesiyle bireyselliğin, değer ve süresini de belirginleştirmiştir. Kişinin kendini yetiştirmesi ve bireyselliğini keşfetmesi o denli önemlidir ki Humboldt'a göre, insan tekinin dünyadaki yegâne gayesi kendi bireyselliğini inşa etmesidir.

Humboldt'a göre bilim ve eğitim, bir ulusun gelişmesi için elzem olan araçlardır ve devletin eğitim politikalarındaki en yüksek ilkesi bilimin en derin ve saf halini üretilip ortaya çıkarmak, bireylerin çeşitliliğini göz önünde bulundurarak tüm bir ulusun konum ve kabiliyetlerine göre bu araçları anlamlandırmalarını ve ihtiyaçlarına göre bunlardan faydalanmalarını sağlamaktır.

Humboldt'un bu idealist fikirleri, onu eleştirenler için birer alay konusu olabilir. Denebilir ki herhangi bir meslek lisesinde marangozluk bölümünü okuyan bir öğrencinin Eski Yunanca öğrenmesi, o öğrenciye ne gibi fayda sunacaktır? Humboldt, yukarıda da ifade edildiği üzere kişiyi özgür ve özerk bireyler yapan bir eğitimden ve

bu kişilerden oluşan bir toplumun üstün olacağından yanadır.

Humboldt'a göre verilen temel eğitim sayesinde öğrenci güçlü bir donanımına sahip olacak ve bir ötekine bağımlı olmadan, öğrenmeyi öğrenmiş olacaktır. Böylece kişi, yüksek bir düşünme ve sorgulama becerisi kazanacak, düşünce ve hayal gücü takviye edilmiş olacak ve dünyasını istediği şekilde inşa edebilecek bir yetiye kavuşacaktır. Bu vasıflara sahip bireylerden meydana gelen bir toplum ve kamuoyu ilerlemenin kriteridir. Çünkü gelişmiş bir toplum sadece ekonomi ve sanayi alanlarında değil, aynı zamanda kültür ve medeniyet alanlarında da yüksek bir seviye kazanmış toplumdur.

Böyle bir toplumun oluşabilmesi için topluma mensup olan bireylerin kendilerini eğitmeleri yani kendilerini gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Fakat bu eğitim bir başkası tarafından gerçekleştirilen bir yapma ya da plan değildir. Eğitim ancak içselleştirildiğinde ve kendiliğinden olduğunda eğitimidir. İnsanın öznel etkinliği, göz önünde bulundurulmadığı için bu yabancılaşma sürgit devam etmektedir. Çünkü insanın kişiliği dış dünyadan gelen verileri içselleştirmesiyle oluşmaktadır.

Humboldt'un bu fikirlerinin ardındaki temel unsur özgürlük coşkusudur (*Freiheitspathos*). Birey, dış güçlerce sıkıştırılarak belli kalıplar içine hapsedilmemelidir. İnsanın, sunulan imkânlar ve verilen eğitim ışığında kendisini üretmesi, kişiliğini tesis etmesi ve kendisini bir esere dönüştürmesi gerekmektedir. Humboldt bu uç hümanist yaklaşımıyla devrin eğitim anlayışına, Aydınlanma Çağı'yla başlayan bilim ve teknikteki terakki iyimserliğine olan tepkisini dillendirmiştir. Humboldt'a göre bilim, sanat ve teknik alanlarındaki ilerlemenin insanlık için bir anlam ifade etmesi, bu ilerlemelerin insancıl, yani bireyselliği ve kişisel özgürlükleri artırmasında bir yarar göstermesiyle olur. Humboldt'un bu eleştirel tutumunun hedefinde 18. yüzyılın ortalarında İngiltere'de başlayan ve kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılan sanayileşme hareketi ve bu hareketin ürünü olan sanayi toplumu vardır. Bu çarpık anlayış, insan tekini bir makinanın dişlilerinden biri kılmış ve toplumda üstlendiği görev (meslek) ile bütünleştirilmiş olarak algılanmasına sebep olmuştur. Humboldt'a göre insan tekinin hayatını idame ettirmek için tercih ettiği meslek dalıyla bütünleştirilmesi insanı bir işleve indirgemektir. Humboldt'un buradaki eleştirisi insanın belli bir meslek grubuna dâhil edilmesi ve o meslek ile geçimini sağlaması değildir;

insan tekinin mesleğini icra ederken insan olduğu bilincinin gözden kaçırılmaması ve üstlendiği görevin ikincil bir amaç olduğunu ve bu ikincil amacın (mesleğinin) asıl amacını, yani kişinin kendisini gerçekleştirerek beşeriyet bünyesindeki yerini alması idealini engellememesidir.

Humboldtçu eğitim idealinin iki önemli hedefi vardır. Birincisi özerk bireyler (*autonomes Individuum*) yetiştirmek ve ikincisi de bu özerk bireyleri birer dünya vatandaşı (*Weltbürger*) olarak yetiştirmektir. Humboldt'a göre üniversite, bu iki özelliğe dikkat eden bireylerin yetiştirildikleri mekânlardır. Günümüzdeki üniversitelerde de yetiştirilmeye çalışılan, bu özelliklere sahip olan insanlardır; kendi kimliklerinin bilincinde olan ve aynı zamanda dünyaya da açık, özgür ve özerk bireylerin oluşturdukları bir toplumu oluşturmaktır. İnsanlık meselelerinin sorgulandığı, bireylerin birer dünya vatandaşı olarak diğer insanlara ve tabiata karşı saygılı; iyilikten, barıştan ve adaletten yana oldukları toplumu inşa etmek günümüz devletlerinin en temel eğitim felsefelerindendir. Humboldt'un atıfta bulunduğu ve günümüzdeki üniversitelerce ulaşılmaya çalışılan bir başka hedef de üniversite eğitiminin mesleki ve iktisadi getirisinden ziyade öğrenciyi içinde yetiştirdiği topluma ve insanlık ailesine entegre etmektir.

Humboldt'un eğitim ideallerinden birisi olan ve günümüzdeki geçerliliği günbegün daha bir derinden kavranılan bir başka husus da, akademik özgürlüktür. Üniversiteler devletin etkisinden bağımsız olmalı ve kendilerini devlet içerisindeki tüm formlardan kurtarmalıdır ("*von allen Formen im Staate losmachen*"). Humboldt'un üniversite konseptine göre her üniversitenin, eğitim faaliyetlerinin devamlılığını ve böylece bağımsızlığını garanti altına alacak gelir kaynaklarına sahip olması gerekmektedir. Çünkü Humboldt'a göre üniversite kurumları bilimlerin ve fikirlerinin değiş tokuş hâlinde oldukları yerlerdir. Humboldt'un bu fikirleri yaşadığı zaman dilimi içerisinde topyekûn olarak hayata geçirilmemiş olsalar da daha sonraki yıllarda gelişen Alman bilim ve entelektüel hayatı için adeta yol gösterici konumdadırlar.

Avrupa Birliği üyeleri, üye devletler arasındaki üniversite eğitimi birleştirmek ve bunları koordine etmek amacıyla 2005 yılında gerçekleştirilen Bologna Süreci (Bologna-Prozess) hakkındaki eleştirilerden birisi de bu sürecin Humboltcu eğitim

anlayışından bir sapma olduğudur. Bologna süreci ile ulaşılmaya çalışılan özerk bireyler yetiştirmek değil, iktisadi kaygılar taşıyan öğrencilere kapitalist sisteme hızlıca entegre edebilecek mesleki becerileri kazandırmaktır. Bologna Süreci, Humboldt'un eğitim hakkındaki idealist düşüncelerinin günümüz dünyasında artık yeri olmadığını bir işareti olabilir.

Humboldt eğitim felsefesinde olduğu gibi dil felsefesinin de merkezinde 'insan' vardır. Ona göre insan, sadece dil aracılığıyla insandır ve her insanın dünyayı benimsemesi ve dünyada yolunu bulması için dile muhtaçtır. Dil, kültür unsurlarının en başında gelir. Çünkü dil olmadan öteki unsurların meydana gelmesi mümkün değildir. Dil bir milletin ses dünyasıdır. Her millet kâinatı değişik şekillerde algılamış ve yorumlamıştır. Aynı zamanda dil kültüre ait bütün değerleri bünyesinde barındıran bir kültür hazinesidir. Bir dil, onu kullanan milletin kafa yapısını, nasıl düşündüğünü, zihninin nasıl çalıştığını ve mantığını ortaya koyar. Dil, millet denilen sosyal varlığı da birleştiren unsurdur ve fertler arasındaki duygu ve düşünce birliğini vücuda getirmektedir. Kültür, varlığını nesilden nesile intikale borçludur. Kültürün nesilden nesile aktarılması ve bu kültürü taşıyan eserlerin hayat bulması eğitim ve öğretim yolu ile olur. Dolayısıyla eğitim ve öğretimin esas görevi bu kültürü devamını sağlamaktır.

Humboldt, bir dil ile o dili konuşan milletin kültürü arasında diyalektik bir bağ olduğunu savunmakta ve dil ortaklığını millet olmanın gereklerinden saymaktadır. Humboldt'a göre, dil ortaklığı demek aynı dünya ortaklığına sahip olmak demektir ki her dilde, o dile özgü bir dünya görüşü saklıdır ve bir milletin diliyle o milletin dünya görüşü birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. Bir başka ifadeyle, bir milletin dünya görüşü o milletin dilini belirlediği gibi, dili de dünya görüşünü belirlemektedir. Bu sebeple, bu ikisinden birindeki değişim, diğerrinin de değişmesi sonucunu doğurmaktadır. Çünkü Humboldt dili bir ürün (ergon) olarak değil, bir etkinlik (energia) olarak düşünmektedir. Bundan dolayı dil, kendisini biteviye yeniden gerçekleştiren ve kuşaktan kuşağa aktaran bir etkinliktir.

Dil, Humboldt için sabit değildir, daima hareket hâlinindedir (energeia'dır) ve yaratıcı bir karektere sahiptir. Humboldt, dilin salt 'işaret sistemi' olmadığını ve 'milletlerin ruhunun dış görünüşü' olduğu görüşüyle, 20. yüzyılın ortalarına kadar,

başını Leo Weisberger'in çektiği 'içeriğe yönelik dilbilgisi' kuramcılarını ve günümüzün en ünlü dil filozofu olan Naom Chomsky'nin düşüncelerini etkileyerek kendisinden sonraki birçok araştırma için ilham kaynağı ve yol gösterici olmuştur.

Dil;insanın şahsiyetini oluşturan, zekasını işleten, dehasını ortaya koyan, ilmi gücünü artıran, kültürünü ayakta tutup besleyen o kültürün bütün muhtevasını içinde barındıran ve tarihin köklerine uzanan ,derinliği itibariyle asırların mirasını bünyesinde toplayan muhteşem bir sistem, tükenmeyen bir kaynak ve mucizevi bir kuvvettir.Humboldt, vaktinin büyük bir kısmını dil bilime ayırmıştır. Yaptığı seyahatlerde elde ettiği veriler, Avrupa'nın birçok yerindeki entelektüel kimlikleriyle tanınan arkadaşlarıyla yaptığı yazışmalar ve kardeşi Alexander'in Amerika kıtasında yaptığı keşiflerde elde ettiği bulgular ışığında dil bilim araştırmalarını sürdürmüş olan Humboldt'un yapmak istediği şey, yeni ve genel bir dil bilim kuramı ortaya koymaktı.

Karşılaştırmalı Dil Bilimin (*Die Vergleichende Sprachwissenschaft*) kurucusu olarak gösterilen ve dil sorununun (*Sprachproblem*) farklı yanlarını kaleme alan Humboldt'un dil bilim alanındaki en büyük başarısı, dilin varlığına dair yaptığı dil bilimsel araştırmalardır. Humboldt bu araştırmalarında dilin iki tür bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyar. Birincisi, dilin dış dünyadaki görüntü ve olguları düşünce kalıplarına dönüştürme başarısıdır. Yani insan, dil sayesinde çevresini algılar ve tüm varlık dünyasını dil sayesinde düşünebilir. İkinci etki ise düşünmenin bir etkinlik olduğu ve bu düşünce etkinliğinin dil sayesinde dış dünyaya açılarak bir görüntü ve olgu halini kazandığıdır. Dil ancak bu iki yönüyle kavranabilir yani konuşup anlamak için bir düşünsel etkinlik olması ve bu etkinliğin haricinde de başlı başına bir madde olması.

Humboldt'a göre dilin bu iki yönü birbirinden ayrı düşünülemez ve bu sebepten dil, insan (Mensch) ile varlık (Sein) arasında bir arabulucudur. Fakat dil, onu konuşan insan tekinden bağımsız olarak varlığını devam ettiren bir sistemdir: Örneğin günümüz dünyasında konuşulmayan ve ölü bir dil olarak kabul edilen Latince insanlar tarafından konuşulmamaktadır, fakat bu durum Latincenin var olmadığı anlamına gelmez. Dilin bağımlı ve öznel olması durumu ise kişinin varolan bir dilde kendisini ifade etmeye çalışması, o kişinin o dile olan ilişkisine ve o dili kullanma becerisine bağlı olması durumudur.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Aksan, D. (1994). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: TDK Yay.

Alkan, C. (1980). *Eğitim Felsefesi Ders Notları*. Ankara.

Altınörs, A. (2003). *Dil Felsefesine Giriş*. İstanbul: İnkılap Yay.

Aristoteles (2000). *Retorik* (Çev. M.H. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yay.

----- (1987). *Poetika* (Çev. İ.Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

----- (1993). *Peri Hermeneias*. (Çev. S. Babür). İstanbul: İmge Yay.

Aytaç, K. (1972). *Avrupa Eğitim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Awald, A. (1854). *Wilhelm Von Humboldt: Eine Biographie*. Frankfurt: Kessinger Publisching.

Behler, E. (1998). *Kritische Friedrich- Schlegel Ausgabe*. Schöning: Schöning Yay.

Benner, D. (2003). *Wilhelm von Humboldts Bildungstheorie*. Weinheim: Juventa Yay.

Berglar, P. (1970). *Wilhelm von Humboldt*. Reinbek: Rowohlt Yay.

Blankertz, H. (1963). *Berufsbildung und Utilitarismus*. Düsseldorf: Hoffman Verlag.

----- (1982). *Die Geschichte der Pädagogik, Von der Aufklärung bis zur Gegenwart*, Wetzlar: Büchse der Pandora Yay.

Borsche, T. (1990). *Wilhelm von Humboldt*. München: Beck Yay.

----- (1981). *Sprachansichten. Der Begriff der menschlichen Rede in der Sprachphilosophie Wilhelm von Humboldts*. Stuttgart: Klett-Cotta Yay.

Böhm, W. (2004). *Geschichte der Pädagogik*. München: UTB Yay.

- Çilenti, K. (1985). *Fen Eğitimi Ve Teknolojisi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Carlton, H. (1995). 'Milleyetçilik: Bir Din' (Çev. M. Çiftkaya). İstanbul: İz Yay.
- Dilacar, A. (1998). *Dil, Diller ve Dilcilik*. Ankara: TDK Yay.
- Ergün, M. (1999). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Ocak Yay.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara.
- Fidan, N. (1986). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara.
- Geier, M. (2009). *Die Brüder Humboldt*. Reinbek: Rowohlt Yay.
- Gipper, H./ Schmittler, P.(1979). *Sprachwissenschaft und Sprachphilophie im Zetialter der Romantik*. Tübingen: Günter Narr Yay.
- Girnus, W. (1967). *Wilhelm von Humboldt 1767-1967. Erbe-Gegenwart-Zukunft*. Halle.
- Guttek, G.L. (2001). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar* (Çev. N. Kale). Ankara: Ütopya Yay.
- Good, C.V. (1959). *Dictionary of Education*. New York.
- Gökalp, Z. (1981). *Makaleler VII*. Ankara.
- Haym, R. (1856). *Wilhelm von Humboldt*. München: R. Gaertner Yay.
- Heidegger, M. (1998). *Brief 'Über den Humanismus'*. Stuttgart: Reclam Yay.
- Hillmann, K.H. (1994). *Wörterbuch der Soziologie*. Stuttgart: Krömer Yay.
- Humboldt, W. (2007). *Schriften zur Sprache*. Stuttgart: Reclam Yay.
- (1989). *Wilhelm von Humboldts Sprachdenken*. Hagen: Reimar Yay.
- (1987). *Bildung und Sprache*. Berlin: Duncker Yay.

- (1968). *Gesammelte Werke*. Berlin: Preußische Akademie der Wissenschaften.
- (1999). *Schriften zur Anthropologie und Geschichte*. Darmstadt: WBG Yay.
- Kant, İ. (1938). *Kant'in Pedagojisi* (Çev. Prof. Dr. S.C. Anten). İstanbul: Kanad Kitabevi.
- Kessel, E. (1967). *Wilhelm von Humboldt: Idee und Wirklichkeit*. Stuttgart: Reclam Yay.
- Kinzel, U. (2000). *Ethische Projekte. Literatur und Selbstgestaltung im Kontext des Regierungsdenkens: Humboldt, Goethe, Stifter, Raabe*. Frankfurt: Suhrkamp Yay.
- König, H. (1968). Die Bildungsidee von Wilhelm von Humboldt und ihre Verwirklichung. In *Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität. Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe XVII*. Berlin.
- Kurt, M.V. (1993). *Wilhelm von Humboldts Sprachwissenschaft. Ein kommentiertes Verzeichnis des sprachwissenschaftlichen Nachlasses*. Paderborn.
- Leitzmann, A. (1939). *Wilhelm von Humboldts Briefe an Karl Gustav von Brinkmann*. Leipzig.
- Liebrucks, B. (1964-1979): *Sprache und Bewußtsein*, Frankfurt am Main: Akad. Verl.-Ges. Yay.
- Locke, J. (1999). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* (Çev. M.D. Topçu). İstanbul: Öteki Yay.
- (1960). *Versuch über den menschlichen Verstand*. Frankfurt: Suhrkamp Yay.
- Lüke, M.G. (2007). *Zwischen Tradition und Aufbruch. Deutschunterricht und*

Lesebuch im Deutschen Kaiserreich. Frankfurt: Suhrkamp Yay.

Menze, C. (1975). *Die Bildungsreform Wilhelm von Humboldts.* Hannover: Schroeder Yay.

----- (1964). *Über den Zusammenhang von Sprache und Bildung in der Sprachphilosophie Wilhelm von Humboldts.* Berlin.

----- (1970). Philologen und Pädagogen. In Bokelmann, H. und Scheuerl H. (Hrsg.), *Der Aufbau erziehungswissenschaftlicher Studien und der Lehrberuf.* Heidelberg.

Meriç, C. (1992). *Bu Ülke.* İstanbul: İletişim Yay.

----- (1980). *Kırk Ambar.* İstanbul: Ötüken Yay.

----- (1978). *Mağaradakiler.* İstanbul: Ötüken Yay.

Özçelik, D. A. (1981). *Okullarda Ölçme ve Değerlendirme.* Ankara.

Sandkühler, H.G. (1990). *Europäische Enzyklopädie zu Philosophie und Wissenschaften.* Hamburg: Meiner Verlag.

Schneider, F. (1995). *Der Typus der Sprache. Eine Rekonstruktion des Sprachbegriffs Wilhelm von Humboldts auf der Grundlage der Sprachursprungsfrage.* Münster: Nodus Yay.

Scuria, H. (1976). *Wilhelm von Humboldt: Werden und Wirken.* Düsseldorf: Claassen Yay.

Slomma, E. (1998). Wilhelm von Humboldt und die Indonesistik in Berlin. In I. Wessel (Hrsg.), *Indonesien am Ende des 20. Jahrhunderts.* Hamburg: Abera Yay.

Störing, H.J. (2011). *Vedâlardan Tractatus'a Dünya Felsefe Tarihi* (Çev. N. Epçeli). İstanbul: Say Yay.

Sönmez, V. (1994). *Eğitim Felsefesi.* Ankara: Anı Yay.

- Spranger, E. (1910). *Wilhelm von Humboldt und die Reform des Bildungswesens*, Berlin: Reuther u. Reichard Yay.
- Thomsen, V. (1927). *Geschichte der Sprachwissenschaft bis zum Ausgang des 19. Jahrhunderts*. Berlin.
- Trabant, J. (1986). *Apeliotes oder Der Sinn der Sprache: Wilhelm von Humboldts Sprach-Bild*. München: Fink Yay.
- Tunalı, İ. (1980). *Denemeler*. İstanbul.
- Tyler, W.R. (1950). *Basic Principles of Curriculum Development and Istruction*. Chicago: University Press.
- Underhill, J.W. (2009). *Humboldt, Worldview and Language*. Edinburgh: University Press.
- Robins, R.H. (1967). *Short history of linguistic*. London: University Press.
- Rosenstrauch, H. (2009). *Wahlverwandt und ebenbürtig. Caroline und Wilhelm von Humboldt*. Eichborn.
- Rousseau, J.J. (1996). *Emil Yahut Terbiyeye Dair* (Çev. Prof. Dr. H. Z. Ülken, A. Z. Ülgener, S. Güzel). İstanbul: Türkiye Yay.
- Yıldırım, C. (1983). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara.

Makaleler:

Üçler, G. (1995). Dilin Boyutları. *Türk Yurdu*, Cilt XV (92), 44-53.

Buran, A. (2001). Yabancı Diller Karşısında Türkçe. *Türk Yurdu*, Cilt: XXI (162-163), 73-81.

Çeşitli, İ. (2001). Yabancı Diller Karşısında Türkçe. *Türk Yurdu*, Cilt XXI (162-163), 108-117.

Güneş, M. (2000). Dil Türkçe ve Türk Dünyası; *Türk Yurdu*, Cilt XX (52), 18-29.

ÖZGEÇMİŞ

08/04/1981 tarihinde Erzurum/Horasan ilçesinde doğdu.3.sınıfa kadar Horasan-İnkılap İlkokulunda okudu,1991 yılında Almanya'ya taşındı,Nikolaus-Gross-Schule de ilkokulu bitirdi.Ortaokula Geschwister Scholl Gesamtschule de devam etti ve 8.sınıfa kadar okudu.1995 yılında Erzurum'a geri dönen Amine Ekinci Akça liseyi Esatpaşa İmam-Hatip Lisesinde okudu.1999 yılında mezun oldu ve aynı yıl Atatürk Üniversitesi Almanca Öğretmenliğini kazandı.2003 yılında üniversiteyi bölüm birincisi olarak bitirdi.19 Mayıs İlköğretim ve Yavuz Selim Anadolu Öğretmen Lisesinde sözleşmeli olarak çalıştı.2008 yılında Ağrı Dağı Anadolu Lisesinde göreve başladı,2010 yılında Erzurum Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesine tayini çıktı.2013 şubat ayında İbrahim Hakkı Fen lisesinde göreve başladı ve hâlen aynı okulda görevine devam etmektedir.Evli ve 1 çocuk annesidir.